

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Stropková

Institut náhradního mateřství a právní režim takto narozeného dítěte

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Institut náhradního mateřství a právní režim takto narozeného dítěte vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Český Budějovicích dne 25. dubna 2017

.....
Kateřina Stropková

Poděkování

Mé poděkování patří JUDr. Renátě Šínové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Obsah

Úvod.....	6
1 Vymezení pojmů	8
1.1 Formy náhradního mateřství	9
1.1.1 Částečné náhradní mateřství.....	9
1.1.2 Úplné náhradní mateřství.....	10
1.1.3 Altruistické a komerční náhradní mateřství	10
2 Právní úprava	12
2.1 Historický vývoj	12
2.2 Současná úprava	13
2.3 Mezinárodní kontext	15
3 Určování rodičovství ve vztahu k náhradnímu mateřství	16
3.1 Určování mateřství	16
3.1.1 Registrační princip	17
3.1.2. Závěr.....	19
3.2 Určování otcovství	20
3.2.1 Vdaná náhradní matka	20
3.2.2 Svobodná náhradní matka	21
3.2.3 Závěr.....	22
3.3 Osvojení	23
3.3.1 Závěr.....	24
4 Surogátní smlouva.....	26
4.1 Surogátní smlouva v České republice de lege lata.....	26
4.2 Odlišná úprava smlouvy v zahraničí	27
4.3 Úprava smlouvy de lege ferenda	30
4.3.1 Smluvní strany	30
4.3.2 Předmět smlouvy	30

4.3.3 Vymahatelnost	31
4.3.4 Závěr.....	33
5 Právo dítěte znát svůj původ	34
5.1 Právo dítěte znát ženu, která poskytla genetický materiál	34
5.2 Právo dítěte znát ženu, která dítě porodila	35
5.3 Závěr	37
Závěr.....	39
Seznam použité literatury.....	42
Monografie.....	42
Komentáře.....	42
Odborné články	42
Sborníky	44
Elektronické zdroje	44
Legislativní akty	46
Judikatura.....	47
Kvalifikační práce	47
Abstrakt.....	48
Klíčová slova	48
Abstract	48
Key words.....	48

Úvod

Pojem náhradní mateřství není v českém právním prostředí novinkou. Myšlenka legislativní úpravy tohoto institutu byla v České republice přednesena již v roce 2009¹ a Haderka popisuje institut v odborných publikacích již v roce 1986². Já jsem se s touto problematikou setkala přibližně před čtyřmi lety a zaujalo mě, jak velmi komplikovaný a sporný je to institut v rámci právní úpravy v České republice, což je také důvod, proč jsem si náhradní mateřství zvolila za téma diplomové práce. Ke zpracování tématu mě inspirovala nejednotnost názorů jak z řad odborníků, tak veřejnosti, a dále zvyšující se publicita této metody asistované reprodukce, která jde ruku v ruce se zvýšením počtu dětí touto metodou narozených. Ve své práci se budu zabývat aktuálně problematickými otázkami, které se týkají náhradního mateřství se zaměřením na právní status takto narozeného dítěte, a zároveň se budu snažit všechny tyto otázky zodpovědět. Právě počáteční nejistota právního statusu dítěte je dle mého názoru jádrem sporu, zda je náhradní mateřství z etického hlediska v pořádku či nikoli. Práva těchto dětí se často v diskuzích opomíjejí na úkor práv náhradní matky nebo objednatelského páru.

Cílem mé diplomové práce je především zhodnocení institutu náhradního mateřství a právních důsledků mlčení zákona se zaměřením na objektivně recentní výklad § 804 občanského zákoníku. Z toho vyplývá, že nejdůležitějším nástrojem pro objasnění účelu ustanovení bude výklad objektivně teleologický. Vzhledem k tomu, že se v práci budu zabývat výkladem právních norem, bude nástrojem interpretace jejich textu hlavně jazykový výklad, doplněný o subjektivně historický výklad a výklad systematický.

Práce je strukturovaná do pěti kapitol. V první kapitole se zaměřím na vymezení pojmů, se kterými budu v dalších kapitolách pracovat a rozliším jednotlivé formy náhradního mateřství. Kritériem rozlišení bude v prvním případě počet osob zúčastněných na reprodukčním cyklu a ve druhém případě půjde o prvek úplatnosti konání náhradní matky.

Druhá kapitola bude věnovaná právní úpravě institutu. Od historického vývoje, s prvními zmínkami v Bibli a římskoprávní zásady *Mater semper certa est* přejdu k současné právní úpravě. Zabývat se budu také mezinárodními závazky České republiky a tím, jaká je jejich kompatibilita s poměry vznikajícími při náhradním mateřství.

¹ ŠESTÁK, Martin. *Kovářová s Juráskovou otevírají cestu náhradnímu mateřství* [online] Česká televize, 2. září 2009 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1387477-kovarova-s-juraskovou-oteviraji-cestu-nahradnimu-materstvi>>.

² HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. *Pravny obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917.

Ve třetí kapitole se budu věnovat statusovým otázkám dítěte ve vztahu ke všem zainteresovaným osobám. Tedy určování mateřství, určování otcovství a osvojení dítěte. V podkapitole o určování mateřství se zaměřím na nedokonalosti registračního principu v české právní úpravě, následky těchto nedokonalostí, srovnání se zahraniční právní úpravou a návrhem nové právní úpravy. Při určování otcovství se budu věnovat možnému řešení nerovnováhy mezi právy genetických otců a genetických matek. V podkapitole věnované osvojení se budu zabývat odlišnostmi řízení zapříčiněné osvojováním biologickými rodiči a možné lépe vyhovující procesně-právní úpravě.

Následuje čtvrtá kapitola na téma uzavírání surogátní smlouvy mezi objednateli a náhradní matkou. Zaobírat se budu především rozdíly v úpravě a praxi v České republice a v zahraničí, přičemž budu čerpat převážně z judikatury britských a kalifornských soudů. Zajímavé je především srovnání vymahatelnosti smluv uzavíraných v právních režimech různých zemí. Jako cíl této kapitoly jsem si stanovila zhodnocení návrhu úpravy surogátní smlouvy de lege ferenda.

V poslední kapitole se budu v krátkosti věnovat právům dítěte znát svůj původ, tedy pokud možno znát všechny aktéry reprodukčního cyklu, a kolizi těchto práv s právy anonymních dárců na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Budu se zabývat dvěma situacemi, přičemž v jedné dítě zná pouze ženu, která je porodila a zůstala zároveň jeho právní matkou, a v druhé situaci zná dítě pouze ženu, jež si je osvojila, tedy matku–objednatelku.

Zdrojů v podobě monografií je k tématu velmi omezené množství, proto jsem při zpracování vycházela hlavně z článků v odborných publikacích, platné právní úpravy, komentářů a judikatury.

1 Vymezení pojmů

Pojmy náhradní mateřství a náhradní matka nemají v českém právním řádu žádnou zákonnou definici. Musím tudíž čerpat z odborných publikací, jako jsou komentáře, odborné články nebo učebnice.

Učebnice rodinného práva definuje náhradní mateřství velmi konkrétně jako eticky a právně složitou situaci, „*kdy je uzavřena smlouva mezi objednatelským manželským párem a ženou, které je implantováno embryo, jež donosí a porodí*“³. Obecněji popisuje náhradní mateřství Haderka, a to jako „*situaci, kdy buď za úplatu, nebo snad i bezúplatně je zjednána žena (jejíž osobní stav není rozhodný), a to za tím účelem, aby se dala uměle inseminovat (zpravidla semenem muže z objednatelského páru manželů) nebo aby si dala implantovat embryo, obstarané objednatelským párem, dítě odnosi a po porodu odevzdala objednatelům (recipientům)*“⁴. V tomto smyslu se tedy jedná o metodu asistované reprodukce.⁵ Existují zároveň názory, dle nichž může náhradní matka otěhotnět i pohlavním stykem⁶, z toho důvodu preferuji ještě univerzálnější definici: „*Surogátní matka je definována jako žena, která odnese plod a porodí dítě pro další osoby, a která souhlasila s tím, že toto dítě dá k adopci.*“⁷

Přesně definovat pojem je však velmi složité, především kvůli možné kombinaci původů genetického materiálu. Aby bylo možné všechny tyto kombinace obsáhnout v jedné definici, přikláním se k té nejobecnější: „*Náhradní mateřství označuje situace, kdy žena není schopna donosit dítě a z toho důvodu je pro ni nosí a porodí jiná žena, náhradní matka.*“⁸

³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 190.

⁴ HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. *Pravny obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917.

⁵ Proces, kdy je ženská pohlavní buňka oocyt – vajíčko oplodněno mužskou pohlavní buňkou – spermií mimo tělo ženy, přičemž vzniklý zárodek – embryo je vloženo ženě do dělohy k donošení a porodu (fertilizace in vitro). Zdroj: MAREK, Tomáš. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 108.

⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 514.

⁷ PILKA, Ladislav a kol. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 144.

⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 862.

1.1 Formy náhradního mateřství

Na základě původu pohlavních buněk rozlišujeme dvě formy náhradního mateřství: částečné a úplné.⁹ Pro další dvě kategorie je rozlišujícím prvkem úplatnost, tj. altruistické versus komerční náhradní mateřství.

1.1.1 Částečné náhradní mateřství

Jelikož smyslem provádění náhradního mateřství je umožnit jinak neplodnému páru mít po genetické stránce vlastního potomka, je v daném případě tento smysl naplněn jen z části. Dítě má genetickou informaci pouze jednoho z objednatelského páru. Zároveň se může jednat o případy, kdy objednatelský pár nebude s dítětem geneticky příbuzný vůbec.

V případě neplodnosti ženy se k umělému oplodnění použije oocyt dárkyně, kterou může být i náhradní matka¹⁰. Na tomto procesu zplodění a narození dítěte se tak mohou podílet až tři ženy – dárkyně vajíčka, náhradní matka a žena, v jejímž zájmu náhradní matka dítě nosí.¹¹

Mužské pohlavní buňky mohou pocházet od tří rozdílných mužů:

- a) manžela/partnera ženy („hostitelky“) – za určitých okolností nemusí být dítě počato pomocí asistované reprodukce;
- b) muže z objednatelského páru;
- c) anonymního dárce spermatu.¹²

Částečného náhradního mateřství lze dosáhnout kombinací výše uvedených možností. Může tak dojít ke značně kontroverzní situaci, kdy se k rodičovství dítěte může hlásit až šest

⁹ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193.

¹⁰ K darování vajíčka náhradní matkou se vyjádřil MUDr. David Rumpík, ředitel Kliniky reprodukční medicíny a gynekologie ve Zlíně, v rozhovoru pro magazín deníku Právo. Na otázku, zda je možné, aby náhradní matka byla také dárkyní vajíčka, odpověděl: „*Tomu se bráníme. Žádáme, aby matka z žadatelského páru měla své funkční vaječníky a vajíčko bylo její. Je to proto, že zákon řešící dárcovství vajíček ukládá, že dárkyně zůstává zcela anonymní vůči příjemkyni. Náhradní matka tak nemůže být dárkyní vajíčka, dárkyní by musela být další, cizí žena a to by celou situaci komplikovalo.*“ Zdroj: HÁTLOVÁ, Petra. *Náhradní matky porodily už i u nás desítky dětí* [online]. Právo, 10. července 2011 [cit. 12. února 2017]. Dostupné na <<http://nahradni-materstvi.webnode.cz/news/nahradni-matky-porodily-uz-i-u-nas-desitky-deti/>>.

¹¹ KALVACH, Mariana. Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství. *Zdravotnictví a právo*, 2009, roč. 13, č. 7 – 8, s. 15.

¹² HAVELKOVÁ, Marcela. *Právní aspekty asistované reprodukce*. 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra občanského práva. Vedoucí práce Milana Hrušáková, s. 34 – 35.

různých osob¹³. Může to být objednatelský pár, náhradní matka, případně její manžel jako právní otec dítěte nebo muž či žena, kteří poskytli svůj genetický materiál.¹⁴

1.1.2 Úplné náhradní mateřství

O úplné náhradní mateřství se jedná v případě, že muž i žena z objednatelského páru poskytnou své gamety (spermie a oocyt) a embryo vzniklé po oplodnění mimo tělo ženy je implementováno náhradní matce¹⁵. Její role tím spočívá čistě v donošení dítěte a oba budoucí rodiče mají k dítěti genetickou vazbu.¹⁶

1.1.3 Altruistické a komerční náhradní mateřství

Názory odborníků se shodují v tom, že hlavním popudem k tomu stát se náhradní matkou by měla být touha pomoci neplodnému páru, nikoli touha po finančním zisku.¹⁷ Proto bývají náhradní matky často příbuzné či blízké přítelkyně páru.¹⁸ Náhradní matce by měla být vyplacena pouze náhrada nezbytně vynaložených nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.¹⁹ O tom, co všechno pojem „náklady“ zahrnuje, už ale nepanuje obecná shoda. Je obvyklé, že objednatelský pár hradí léčebné výlohy, doplňky stravy nebo těhotenské oblečení.²⁰ Existují ale i názory, že by se mělo jít ještě dál – promítnout do konečných nákladů také těhotenskou nevolnost, porodní bolesti, jizvu při porodu císařským řezem, případné ztížení společenského uplatnění, pokud bylo způsobeno těhotenstvím nebo porodem nebo též možná psychická újma náhradní matky.²¹

Základní princip neúplatnosti vyplývá z § 169 odst. 1 trestního zákoníku: „*Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.*“²²

¹³ Zpráva přednesená na Radě Evropy ve Štrasburku dne 26. 4. 2012 s názvem *Surrogate Motherhood: A Violation of Human Rights* [online]. [cit. 13. února 2017] Dostupné na <<http://www.ieb-eib.org/en/pdf/surrogacy-motherhood-icjl.pdf>>.

¹⁴ ŠINOVA, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 863

¹⁵ V případě úplného náhradního mateřství bude dítě vždy počato pomocí asistované reprodukce.

¹⁶ KALVACH, Mariana. Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství. *Zdravotnictví a právo*, 2009, roč. 13, č. 7 – 8, s. 15.

¹⁷ STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy (2.). *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 17.

¹⁸ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Institut matky hostitelky. *Zdravotnictví a právo*, 2009, roč. 13, č. 11, s. 8.

¹⁹ STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy (2.). *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 17.

²⁰ SHAH, Duru, RAY, Sudeshna. *Clinical Progress in Obstetrics and Gynecology*. 1. vydání. Jaypee Brothers Medical Publishers, 2013, s. 107.

²¹ VONDRÁČEK, Lubomír, VONDRÁČEK, Jan, DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. Pronájem dělohy – náhradní mateřství. *Zdravotnictví v České republice*, 2009, roč. 12, č. 3, s. 119.

²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Komerční náhradní mateřství neboli sjednání odměny za poskytnutí souhlasu k osvojení je tedy zakázáno pod hrozbou trestní sankce. Zákaz úplatnosti se ovšem nemusí dotýkat pouze vztahu mezi objednatelským párem a náhradní matkou, ale rovněž třetí osoby zprostředkovávající kontakt mezi neplodným párem a náhradní matkou, jež za tuto činnost přijímá protiplnění, viz § 798 občanského zákoníku.²³ Na druhou stranu proti smluvnímu ujednání o náhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem (včetně ušlé mzdy) nelze nic namítat a v případě svobodné náhradní matky se dokonce jedná o zákonem předpokládané plnění neprovdané matce ve smyslu § 920 občanského zákoníku.²⁴

Problém z komercializace náhradního mateřství dělá především strach spojený z finančního vykořisťování neplodných párů. Tato praxe je známá v USA a částečně i v Indii. Důsledně bylo toto riziko vyřešeno jen v Izraeli, kde byl v roce 1991 zajištěn státní dohled nad surogátní praxí.²⁵

Když už ne se zákonem, tak hlavně s etikou jsou pak v rozporu případy, kdy si ženy, pocházející ne vždy pouze z chudších částí světa, vytvořily z „pronájmu“ své dělohy hlavní výdělečnou činnost.²⁶

²³ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1093.

²⁴ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1094.

²⁵ PILKA, Ladislav a kol. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 146.

²⁶ STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy (2.). *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 17.

2 Právní úprava

V této kapitole se budu zabývat vývojem institutu náhradního mateřství v české legislativě, včetně mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

2.1 Historický vývoj

V různých formách je náhradní mateřství známé již od starověku. Jednalo se o případy, kdy se žena nechala oplodnit mužem z objednatelského páru a po porodu dítě tomuto páru předala.²⁷ Nejznámější je příklad z Bible, kdy je Izmael považován za syna Sára a Abrahama, ačkoliv byl ve skutečnosti synem Abrahama a služky.²⁸

O náhradním mateřství v pravém slova smyslu ale hovoříme až od vzniku asistované reprodukce.²⁹ S možností anonymního dárcovství gamet³⁰ vznikla potřeba zákonné úpravy určování mateřství³¹, neboť umělé oplodnění ženy zárodečnou buňkou jiné ženy zakládá rozpor mezi genetickým a biologickým mateřstvím.

Na mezinárodní úrovni bylo umělé oplodnění a s ním i určování mateřství diskutováno v roce 1985 na Světovém medicínsko-právním kongresu v Gentu.³² Náš právní řád vyřešil otázku právního mateřství v roce 1998 tzv. velkou novelou zákona o rodině.³³ Zákonem č. 91/1998 Sb. byl do zákona o rodině vložen § 50a, který stanovil, že „*matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“³⁴. Toto ustanovení sice problematiku náhradního mateřství (tj. jeho dovolenost, postup apod.) neřeší jako takovou, ale významně ovlivňuje jeho právní následky.³⁵

²⁷ STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 4, s. 20.

²⁸ Bible kralická, Genesis 16:2, 1613. [online]. [cit. 14. února 2017] Dostupné na <<http://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=genesis#16>>.

²⁹ STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 4, s. 20.

³⁰ Dárcovství gamet bylo v ČR anonymní již dle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, (problematika asistované reprodukce byla řešena zákonem č. 227/2006 Sb., který mj. novelizoval právě i zákon o péči o zdraví lidu) a nadále anonymní zůstává i dle zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (viz § 10 odst. 1 tohoto zákona). Zdroj: KONEČNÁ, Hana, KLŮFA, Jaroslav, DOSKOČIL, Ondřej, BUBLEOVÁ, Věduna. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*, 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 547.

³¹ HADERKA, Jiří. Otázky mateřství a otcovství od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 9, s. 535.

³² Tamtéž.

³³ Do té doby upravoval zákon o rodině jen způsob určení otcovství.

³⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵ RADVANOVÁ, Senta. Kdo jsou rodiče dítěte – jen zdánlivě jednoduchá otázka. *Zdravotnictví a právo*, 1998, č. 5, s. 11.

Koncepce, kdy matkou dítěte je žena, která jej porodila, vychází ze starořímské zásady *mater semper certa est* (matka je vždy jistá), která spojuje vznik právního mateřství s porodem, přičemž genetický původ dítěte není relevantní.³⁶

2.2 Současná úprava

V nezměněné podobě přejal ustanovení o určování mateřství i zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v § 775. Pro rozhodnutí otázky je jedinou relevantní skutečností porod. Jedná se o ustanovení kogentní, a jelikož se od kogentní normy nelze odchýlit ani jednostranně (např. vzdáním se dítěte nebo jeho opuštěním), ani smluvně³⁷, jedinou možností, jak se může sociální, případně biologická matka stát také právní matkou, je v České republice osvojení.³⁸

Určitý vývoj v legislativě nastal právě v úpravě osvojení. Nový občanský zákoník pokrok medicíny a faktické provádění umělého oplodňování náhradních matek reflektuje, a sice v § 804. Ten stanoví, že „*osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství*“³⁹. Jedná se tak o vůbec první zmínku o náhradním mateřství v českém právním řádu.⁴⁰

Důvodem k zavedení této výjimky v případě osvojení mezi osobami příbuznými jsou jednak zahraniční zkušenosti, jednak ty dosavadní v České republice svědčící o tom, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, kterou jsou si navzájem příbuzné.⁴¹ Zavedením tohoto ustanovení se tak odstraňuje překážka osvojení v případech, kdy například matka svolí k donošení dítěte své dceři, která toho ze zdravotních důvodů není schopna.⁴²

³⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 854.

³⁷ Smlouvy o náhradním mateřství nemohou být právně vynutitelné.

³⁸ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 282.

³⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ BĚLOHLÁVEK, Alexander, J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 277.

⁴¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 350.

⁴² V roce 1998 byla v tisku, právnických časopisech a etických komisích probírána situace ženy, která se chystala podstoupit umělé oplodnění pomocí in vitro fertilizace. Avšak v době, kdy již byla embrya připravena k transferu, se zjistilo, že žena nemá dostatečně vyvinutou dělohu a není možné do ní embrya zavést. Vyvstal problém, co s embryi. Ženě nabídla pomoc její matka (44 let), která chtěla embrya pro svou dceru donosit. Při diskusi s právníky byli však lékaři upozorněni na to, že podle zákona by matkou dítěte byla jeho genetická babička a následná adopce dítěte jeho biologickou matkou není možná, jelikož zákon zakazoval adopci mezi příbuznými. Na základě této skutečnosti odmítli lékaři oplodnění provést. Zdroj: ZAMYKALOVÁ, Lenka. *Kdo smí participovat na asistované reprodukci?* [online] Biograf, 2003, č. 31 [cit. 15. února 2017]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/clanek.php?id=3>>.

Mimo zmínky v § 804 ovšem není náhradní mateřství v České republice upraveno nijak. Přestože proběhlo několik odborných diskuzí nad změnou stávající právní úpravy a uzákonění institutu náhradní matky, nikdy na realizaci nedošlo⁴³. Jako příklad uvádím „kulatý stůl“ ze září 2009 – tehdy šlo o iniciativu tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Daniely Kovářové a ministryně zdravotnictví MUDr. Dany Juráskové.⁴⁴

Tím, že neexistuje žádný legislativně upravený explicitní zákaz umělého oplodňování náhradních matek, je v České republice jeho provádění více či méně běžnou praxí.⁴⁵ Některé zdroje uvádějí, že se v České republice narodí touto metodou až 50 dětí ročně.⁴⁶ Děje se tak v důsledku právní úpravy v článku 2 odst. 4 Ústavy, který stanovuje, že „každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“⁴⁷.

Naprostou bez regulace však umělé oplodňování náhradních matek není. Stále se jedná o metodu asistované reprodukce a jako taková má upravené limity a podmínky pro realizaci v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Tento zákon společně se zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a dalšími zákonnými a podzákonnými předpisy, tvořily tzv. velkou reformu zdravotnictví, v rámci níž byl nahrazen zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, kde byla asistovaná reprodukce upravena dříve.⁴⁸ Zákon o specifických zdravotních službách upravuje především specifikaci neplodného páru, anonymního dárce a samotné podmínky pro realizaci asistované reprodukce včetně příslušných informovaných souhlasů, nejvyššího možného věku oplodňované ženy a vzájemnou anonymitu dárce, neplodného páru a počatého dítěte.⁴⁹

⁴³ Za jednu z možností se považovalo přijetí samostatného zákona, za pravděpodobnější však cestu novelizací zákona o rodině, zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákona o zdraví lidu a dalších lékařských zákonů.

⁴⁴ ATTL, Karel. Institut náhradní matky – ano, či ne? *Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 185.

⁴⁵ Nabídka Kliniky reprodukční medicíny a gynekologie Zlín. Dostupné na <<http://www.ivf-zlin.cz/24903-surogatni-materstvi>>.

⁴⁶ HRONOVÁ, Zuzana. *Odnosi cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v Česku šedá zóna, říká autorka filmu* [online]. Magazín Aktuálně.cz, 15. 11. 2016 [cit. 15. února 2017]. Dostupné na <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/?redirected=1487194317>>.

⁴⁷ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸ MACH, Jan. Legislativní smršť ve zdravotnictví. *Zdravnické fórum*, 2012, č. 6, s. 3 – 4.

⁴⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 510.

2.3 Mezinárodní kontext

V souvislosti s právní úpravou náhradního mateřství je také potřeba zmínit mezinárodní úmluvy⁵⁰, kterými je Česká republika vázána a které mají přednost před zákonem.⁵¹ Jedná se například o Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství, jejíž článek 2 je jednou z překážek uzákonění náhradního mateřství, neboť stanovuje, že „*určení matky dítěte narozeného mimo manželství bude záviset výhradně na skutečnosti orodu*“⁵².

Úmluva o lidských právech a biomedicíně pak přímo vylučuje komercializaci náhradního mateřství, když v článku 21 stanoví, že „*lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu*“⁵³.

Velmi významná je také Mezinárodní federace gynekologie a porodnictví (FIGO) sdružující gynekology a porodníky z celého světa, která k problému náhradního mateřství uveřejnila několik doporučení ve svém stanovisku z roku 2008. Jedno z nich se týká využití této metody asistované reprodukce výlučně k léčbě neplodnosti. FIGO rovněž považuje za přijatelné pouze úplné náhradní mateřství, a to z důvodu předcházení možnému psychologickému vztahu náhradní matky k dítěti. Dále je třeba vynaložit veškeré úsilí ke snížení možnosti vícečetného těhotenství s následným rizikem pro surogátní matku a budoucí děti.⁵⁴

⁵⁰ Například Úmluva o právech dítěte, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Úmluva o lidských právech a biomedicíně nebo Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Zdroj: Seznam vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal souhlas zákonodárny sbor a jimiž je Česká republika vázána, které jsou v evidenci MZV [online]. [cit. 16. února 2017]. Dostupné na <http://www.mzv.cz/public/94/dd/f8/1429109_1600378_seznam_vyhlasenych_mezinarodnich_smluv.pdf>.

⁵¹ Článek 10 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁵² Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství. [online]. [cit. 16. února 2017]. Dostupné na <<http://www.vzd.cz/sites/default/files/003704.pdf>>.

⁵³ Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s.

⁵⁴ PILKA, Ladislav a kol. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 145.

3 Určování rodičovství ve vztahu k náhradnímu mateřství

S ohledem na skutečnost, že vztahy mezi rodiči a dětmi jsou nejvýznamnějšími vztahy mezi lidmi vůbec, spočívá zásadní zájem společnosti v tom, aby tyto vztahy byly co nejjistěji určeny.⁵⁵ V případě, že dojde ke sporu o statusových otázkách, měl by být vyřešen co nejdříve, neboť nejistota všem účastníkům sporu jen škodí. Status dítěte by měl být stabilizován v co nejkratší době a měl by zásadně odpovídat biologické a sociální realitě. Samotná genetická stránka věci nesmí převážit nad zájmy kohokoli ze zainteresovaných, především dítěte samotného.⁵⁶

3.1 Určování mateřství

Jak už bylo zmíněno, v právním řádu České republiky neexistuje zvláštní právní norma, jež by upravovala náhradní mateřství, a tudíž se otázka určení mateřství k dítěti narozenému náhradní matce řídí obecným ustanovením § 775 občanského zákoníku: „*Matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“⁵⁷. Rozumějme tím náhradní matku bez ohledu na původ použitého genetického materiálu či úmysl matky si dítě ponechat nebo je odevzdat. Žena, pro kterou náhradní matka dítě nosila a porodila, nemůže toto právní mateřství náhradní matky nijak zpochybnit a jedinou legální možností, jak se může stát právní matkou namísto rodičky, je osvojení dítěte.⁵⁸

Za těchto okolností plynou z náhradního mateřství dva důsledky:

- 1) Žena–objednatelka nemá v okamžiku porodu žádný právní nárok stát se matkou dítěte a není k dítěti v žádném statusovém vztahu. Tento nárok si mohou náhradní matka a objednatelský pár upravit v surogátní smlouvě. Toto smluvní ustanovení je však neplatné, viz kapitola 4.1.
- 2) Náhradní matka nemá právní možnost nestát se právní matkou dítěte. Ze skutečnosti porodu jí plynou všechna práva a povinnosti matky, včetně rodičovské odpovědnosti

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 186.

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 21, s. 730.

⁵⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 863.

a vyživovací povinnosti. Tomu se nelze zcela vyhnout ani v případě tzv. anonymního porodu.⁵⁹

3.1.1 Registrační princip

Veřejnoprávní předpis stanoví, že poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení byl ukončen porod, má povinnost narození dítěte oznámit matričnímu úřadu, viz § 15 zákona o matrikách, jménu a příjmení⁶⁰. Pokud nebyl porod ukončen ve zdravotnickém zařízení, oznámí narození lékař, jenž jako první poskytl při porodu nebo po porodu zdravotní péči. Jinak je povinen oznámit matričnímu úřadu narození dítěte jeden z rodičů, popřípadě jeho zákonný zástupce nebo soudem ustanovený opatrovník, případně i jiná fyzická osoba, která se o narození dozvěděla. Lhůta pro toto oznámení činí 3 pracovní dny od narození dítěte, v případě matky 3 pracovní dny od okamžiku, kdy je schopna oznámení učinit. Došlo-li k porodu mimo zdravotnické zařízení a matce novorozence nebyly ani následně poskytnuty zdravotnické služby, předloží matričnímu úřadu pro zápis do knihy narození jeden z rodičů a mimo jiné i doklady potřebné k prokázání skutečnosti, že matkou dítěte je žena, která tvrdí, že je porodila, viz § 16 odst. 4 matričního zákona. Aby byly odstraněny případné pochybnosti, která žena dítě porodila, je na oznamovatelích, tvrzených rodičích dítěte, aby matričnímu řadu prokázali fakt porodu daného dítěte jeho tvrzenou matkou, např. lékařskou zprávou, posudkem apod.⁶¹

Tento registrační princip má výjimky. Týkají se anonymních a utajených porodů. V případě utajeného porodu jsou při poskytování zdravotních služeb v souvislosti s těhotenstvím a porodem aplikovány takové postupy zachovávající anonymitu rodičky.⁶² Žena předloží poskytovateli zdravotnických služeb písemnou žádost o utajení své totožnosti a prohlášení, že nehodlá o dítě pečovat. Ani toto prohlášení však nemá v České republice za následek zánik vztahu založeného porodem podle § 775 občanského zákoníku. Při anonymním porodu není totožnost matky vůbec známá. O dítěti se hovoří jako o tzv. nalezcenci a v matrice není zapsaná ani matka, ani otec dítěte.⁶³ Přesto probíhá šetření orgánů

⁵⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 864.

⁶⁰ § 15 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

⁶¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 509.

⁶² S výjimkou postupů, které jsou potřebné k zajištění úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění a zajištění informací pro Národní zdravotnický informační systém.

⁶³ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 281.

policie, jehož cílem je určit ženu, jež dané dítě porodila, totiž právní matku dítěte. Samotné odložení dítěte nebo porod s utajením totožnosti nemá důsledky spočívající ve zrušení statusového vztahu mezi matkou dítětem. Česká právní úprava nezná výslovné opuštění dítěte ani nestaví mateřství na kombinaci dvou skutečností, a to porodu nebo uznání dítěte matkou, tedy určení mateřství projevem vůle rodičky⁶⁴, jako je tomu v některých zahraničních právních řádech (například ve francouzském⁶⁵, italském, lucemburském atd.).⁶⁶

Výše zmíněné nedokonalosti české právní úpravy mají za následek, že v rámci náhradního mateřství se v praxi objevují nežádoucí praktiky. Zejména dvě následující situace:

- 1) Domácí porody za účelem znemožnění zapsání skutečného stavu do matričních knih – žena, která rodí dítě pro objednatelský pár, porodí dítě doma. Následně jeden z rodičů objednatelů přichází na matriční řad dítě zapsat jako jejich dítě. Vzhledem k požadavkům § 16 odst. 4 matričního zákona a právo matričního úřadu žádat dodání lékařských zpráv může dojít také ke zfalšování lékařských dokumentů nebo postačí nepravdivá lékařská zpráva.
- 2) Porod na cizí doklady – žena, která rodí jako náhradní matka, přichází do zdravotnického zařízení porodit s dokladem totožnosti matky–objednatelky. Na základě hlášení zdravotnického zařízení je do matriční knihy zapsána matka–objednatelka, jejíž doklady totožnosti byly předloženy.⁶⁷

Zápis do matriční knihy je však deklaratorní a matkou dítěte zůstává žena, která je porodila. Žena, která je v matrice zapsaná jako matka, pak může kdykoliv o svůj status přijít, pokud žena, jež dítě porodila, podá u soudu návrh na určení, případně popření mateřství podle ustanovení § 426 zákona o zvláštních řízeních soudních.⁶⁸ Aktivně legitimovaná k podání

⁶⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 856.

⁶⁵ Ve francouzské právní úpravě historicky neplatila zásada *mater semper certa est* a existovaly způsoby, jak mohla matka dítě odložit na předem určené místo a vzdát se tak rodičovské odpovědnosti. Také současná úprava umožňuje, aby matka rodila anonymně. Tento institut je označen jako tzv. porod pod X, *accouchement sous X*, a je upraven v článku 341-1 CCF. Jedná se o případy, kdy matka přijde do porodnice s tím, že odmítne sdělit svou totožnost, nebo ji sdělí, avšak požádá o její utajení. Právní vztah mezi dítětem a matkou nevzniká porodem, ale označením matky v aktu narození (rodném listu dítěte), viz č. 311-325 CCF. Rodí-li matka anonymně, nestává se právně matkou dítěte, neboť její jméno není v rodném listu uvedeno. Dítěte se ujímají orgány sociálně-právní ochrany dětí a po uplynutí dvou měsíců je právně volně v adopci. Zdroj: ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 856 – 857.

⁶⁶ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 282.

⁶⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 865.

⁶⁸ V opačné situaci, kdy je do matriky zapsaná náhradní matka, nemůže tohoto návrhu na určení/popření mateřství užít objednatelka, neboť jak bylo uvedeno ještě v roce 2012 v návrhu nového občanského zákoníku,

návrhu však není pouze putativní matka⁶⁹, ale také samotné dítě a muž, jehož otcovství bylo určeno na základě domněnky navázané na matrikovou matku, tedy muž z objednatelského páru. Dle Šínové by mělo být právo podat návrh na zahájení řízení každému, kdo má na určení nebo popření mateřství právní zájem. Tím by mohl být i například sourozenec dítěte, a to z důvodu vyloučení tohoto jedince z jeho dědického práva apod.⁷⁰

3.1.2. Závěr

Tento stav odporuje právní jistotě a nespňuje v úvodu požadovanou stabilitu a určitost vztahů mezi rodiči a dětmi. Domnívám se, že důvodem, proč se objednatelské páry a náhradní matky uchylují k těmto praktikám, přestože nejsou příliš efektivní⁷¹, je jejich rychlost. Mám tím na mysli ve srovnání s osvojením dítěte, které sice trvale zpřetrhá vazby mezi dítětem a náhradní matkou, ale jedná se o dlouhý a náročný soudní proces.

Zamezení těchto praktik by mohla dosáhnout legislativní změna procesní právní úpravy zaručující rychlejší proces osvojení, jíž se budu podrobněji zabývat v podkapitole 3.3, anebo změna hmotněprávní úpravy určování mateřství po vzoru například výše zmiňované Francie, tzn. mimo určení mateřství podle zásady *mater semper certa est* také možnost určení mateřství projevem vůle rodičky, kterým by se dal proces osvojení úplně obejít.

Další možnost úpravy nabízí návrh *Model Family Code*, podle něhož by právní mateřství bylo nadále určeno porodem⁷², toto ustanovení by ovšem nebylo nedotknutelné. Článek 3.8 navrhované úpravy umožňuje, aby osoba⁷³, která tvrdí, že je genetickým rodičem dítěte, popřela právní mateřství založené článkem 3.4 a soudním rozhodnutím byla za právní matku určena právě tato geneticky příbuzná žena. Návrh na popření musí být vznesen do 6 měsíců od narození dítěte. Pozdější návrh je přípustný, jen pokud neexistuje aktivní

konkrétně v § 643: „Žalobě ženy, která byla dárkyní genetického materiálu, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět.“

⁶⁹ Žena, která pravděpodobně dítě porodila a usiluje o sladění svého biologického rodičovství s rodičovstvím právním a nejlépe také s rodičovstvím sociálním. Výklad a contrario pojmu „putativní otec“. Zdroj: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Práva putativního otce, aneb být či nebýt. In ŠMÍD, Ondřej. (ed). *Dny práva 2012*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013, s. 1295.

⁷⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 865 – 870.

⁷¹ Ve smyslu „krátkozraké“. Zdroj: ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 866.

⁷² Článek 3.4 návrhu. Zdroj: SCHWENZER, Ingeborg., DIMSEY, Mariel. *Model Family Code From a Global Perspective*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, s. 97.

⁷³ Navrhovaná úprava se nezmiňuje výslovně o muži či ženě, bere v potaz obě možnosti.

rodičovský vztah mezi dítětem a dosavadním zákonným rodičem⁷⁴. Navrhovaná úprava zároveň výslovně zakazuje podání návrhu dárcem genetického materiálu, který materiál daroval úmyslně.⁷⁵

Skvělou příležitostí k promítnutí medicínského pokroku do legislativy byl bezesporu nový občanský zákoník z roku 2012, či jeho novelizace v roce 2016. Obě příležitosti však zůstaly nevyužity.

3.2 Určování otcovství

Na rozdíl od mateřství, které je stanoveno výhradně skutečností porodu, je otcovství určováno pomocí vyvratitelných domněnek.⁷⁶ Pro určení otcovství k dítěti, jež porodí náhradní matka, se tak použije systém na sebe navazujících zákonných domněnek otcovství⁷⁷ dle § 776 a násl. občanského zákoníku.⁷⁸ Konkrétní postup bude záležet na okolnosti, zda je náhradní matka vdaná či svobodná.

3.2.1 Vdaná náhradní matka

Pokud je náhradní matka provdaná, za otce dítěte se považuje její manžel podle tzv. první domněnky otcovství⁷⁹, která je stanovena v § 776 odst. 1 občanského zákoníku. Pro vznik právního otcovství muže z neplodného páru je nezbytné nejprve popřít otcovství manžela náhradní matky. Pokud by se jednalo o početí dítěte přirozenou cestou, mohl by manžel popřít své otcovství podle § 785 občanského zákoníku. Aktivně legitimován k podání návrhu na popření otcovství je manžel (otec), matka, případně manželův opatrovník.

Většina případů náhradního mateřství je však spíše prováděna jako metoda asistované reprodukce. Za předpokladu, že manžel náhradní matky poskytl souhlas s umělým

⁷⁴ Jednoletou lhůtu na podání návrhu má domnělý genetický rodič od okamžiku, kdy se dozvěděl jednak o svém možném genetickém vztahu k dítěti a zároveň o chybějícím rodičovském vztahu mezi dítětem a dosavadním právním rodičem.

⁷⁵ SCHWENZER, Ingeborg., DIMSEY, Mariel. *Model Family Code From a Global Perspective*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, s. 105.

⁷⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 865 – 866.

⁷⁷ Další domněnka v pořadí může přijít na řadu jen tehdy, pokud se nepoužije domněnka předcházející, tj. může-li se uplatnit první domněnka, je tím současně vyloučeno uplatnění domněnky druhé, resp. třetí. Zdroj: ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52.

⁷⁸ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1095.

⁷⁹ Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí 300. dne po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.

oploďnĚnĚm svĚ Źeny, tj. spermatem muŹe z objednatelskĚho pĚru ěi anonymnĚho dĚrce, a dĚtĚ se narodĚ v dobĚ mezi 160. dnem a 300. dnem od umĚlĚho oploďnĚnĚ, je postup poprĚnĚ otcovstvĚ manŹelem nĚhradnĚ matky vylouěen podle § 787 oběanskĚho zĚkonĚku. Tato situace je jedinou moŹnĚstĚ osvojenĚ, k nĚmuŹ musĚ dĚt souhlas nĚhradnĚ matka i jejĚ manŹel.⁸⁰

S ohledem na zdlouhavost procesu poprĚnĚ otcovstvĚ, a na skuteěnost, Źe řĚzenĚ o osvojenĚ probĚhne v kaŹdĚm pŹĚpadĚ, se vĚtŹina pĚrĚ vydĚvĚ radĚji rovnou cestou osvojenĚ.⁸¹

3.2.2 SvobodnĚ nĚhradnĚ matka

Je-li nĚhradnĚ matka neprovdanĚ, mŹe dojĚt k urěenĚ otcovstvĚ souhlasnĚm prohlĚšenĚm nĚhradnĚ matky a muŹe z objednatelskĚho pĚru podle § 779 oběanskĚho zĚkonĚku pomocĚ tzv. druhé domnĚnky. Toto prohlĚšenĚ je moŹnĚ uěinit osobnĚ pŹed matriěnĚm ťradem nebo soudem. Takto lze otcovstvĚ urěit i k dĚtĚti jeŹtĚ nenarozenĚmu, pokud je jĚiŹ poěato. PŹi procesu osvojenĚ pak bude dĚtĚ osvojovat pouze Źena z objednatelskĚho pĚru jako manŹelka otce. Toto uspořĚdĚnĚ je v praxi preferovĚno, neboť vytvořenĚ pŹĚbuzenskĚho pouta k muŹi z objednatelskĚho pĚru zajiŹtŹuje dĚtĚti jeho status alespoň ve vztahu k otci najisto jĚiŹ od okamŹiku narozenĚ a zĚroveň obĚma stranĚm vyŹŹĚ mĚru jistoty pro pŹĚpad nedodrŹenĚ surogĚtnĚ smlouvy.⁸²

DalŹĚ moŹnĚst urěenĚ otcovstvĚ k dĚtĚti, jeŹ porodĚ neprovdanĚ nĚhradnĚ matka, je stanovena v § 778 oběanskĚho zĚkonĚku: „NarodĚ-li se dĚtĚ, kterĚ je poěato umĚlĚm oploďnĚnĚm ŹenĚ neprovdanĚ, mĚ se za to, Źe otcem dĚtĚte je muŹ, kterĚ dal k umĚlĚmu oploďnĚnĚ souhlas.“⁸³ MuŹ z objednatelskĚho pĚru tak vytvořĚ fiktivnĚ pĚr s nĚhradnĚ matkou a udĚlĚ jako otec souhlas s oploďnĚnĚm, na zĚkladĚ kterĚho je pak zapsĚn do knihy narozenĚ, viz § 16 odst. 3 matriěnĚho zĚkona. Frinta se o tĚto domnĚnce vyjadřuje jako o „ětvrtĚ ‚domnĚnce‘ otcovstvĚ“⁸⁴. SvŹj nĚzor opĚrĚ o to, Źe oproti dosavadnĚm tŹem domnĚnkĚm, kterĚ jsou zaloŹeny na pravdĚpodobnosti genetickĚho vztahu domnĚlĚho otce s dĚtĚtem, vykazuje tato domnĚnka urěitou zvlĚŹtnost. V nĚkterĚch situacĚch se totiŹ chovĚ jako domnĚnka, jindy

⁸⁰ ZEMANDLOVĚ, Anna. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *OběanskĚ zĚkonĚk: velkĚ komentĚř*. Praha: Leges, 2016, s. 1095.

⁸¹ ZEMANDLOVĚ, Anna. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *OběanskĚ zĚkonĚk: velkĚ komentĚř*. Praha: Leges, 2016, s. 1095.

⁸² TamtĚŹ.

⁸³ NĚkdĚ nazŹvanĚ jako „prvnĚ a pŹltĚ“ domnĚnka. Zdroj: KRĚLĚČKOVĚ, Zdeňka. In HRUŠĚKOVĚ, M., KRĚLĚČKOVĚ, Z. WESTPHALOVĚ, L. a kol. *OběanskĚ zĚkonĚk II. RodinnĚ prĚvo (§655-975). KomentĚř*. 1. vydĚnĚ. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 536.

⁸⁴ FRINTA, Ondřej. AsistovanĚ reprodukce – novĚ prĚvnĚ ťprava. *PrĚvnĚ fŹrum*, 2007, ě. 4, s. 129.

jde o fikci. Jako fikce se ustanovení chová v případě, kdy k umělému oplodnění náhradní matky bylo použito spermatu anonymního dárce.

Pokud by se náhradní matka v průběhu těhotenství vdala, mohlo by dojít dle Haderky k tzv. nestejnorodé konkurenci první a druhé domněnky. Mohla by nastat situace, kdy bylo otcovství určeno souhlasem muže z objednatelského páru v průběhu těhotenství a následně by porodem v průběhu manželství svědčila první domněnka manželovi náhradní matky. Praxe se přiklání ke stanovisku, že do matriky by byl zapsán manžel matky, a to s ohledem na nejsilnější postavení první domněnky.⁸⁵ Pokud by následně došlo k úspěšnému popření otcovství manžela matky, obnovilo by se opět otcovství založené druhou domněnkou (analogie k ustanovení § 776 odst. 2 občanského zákoníku).⁸⁶

Nedojde-li k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů či udělením souhlasu muže s umělým oplodněním, přichází na řadu určení otcovství soudem dle § 783 odst. 1 občanského zákoníku pomocí tzv. třetí domněnky. Aktivně legitimovaní k podání návrhu jsou právní matka, muž tvrdící, že je otec, a dítě, v případě, že by bylo nezletilé, v zastoupení kolizním opatrovníkem. Tento způsob určení otcovství lze použít pouze v případě, že muž z objednatelského páru byl zároveň dárce genetického materiálu. K tomuto postupu může docházet za účelem zmírnění neblahé situace, kdy náhradní matka odmítá dát souhlas s osvojením nebo když si objednatelský pár odmítá dítě převzít. Určením otcovství na základě znaleckých posudků vznikají muži z objednatelského páru stejná rodičovská práva a povinnosti, jaká má k dítěti náhradní matka. Genetický otec tak může žádat o svěřeni dítěte do péče a náhradní matce vzniká nárok na stanovení výživného. Řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte je dle § 422 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, spojeno s řízením o určení otcovství.

3.2.3 Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že není-li genetická matka ženou, která dítě porodila, nemá dle aktuální české regulace žádnou možnost stát se právní matkou dítěte, ledaže dítě osvojí. Z tohoto pohledu hovoří některé evropské regulace až o diskriminaci genetické matky oproti postavení genetického otce, jelikož ten se svého postavení za určitých podmínek může domáhat, viz výše § 783 občanského zákoníku. Přestože práva genetického otce stát se otcem

⁸⁵ HADERKA, Jiří. Určování otcovství souhlasným prohlášením rodičů. *Socialistická zákonnost*, 1968, č. 2, s. 98.

⁸⁶ HADERKA, Jiří. K některým problémům konkurence paternitních domněnek. *Bulletin advokacie*, 1979, č. červen-září, s. 17 – 29.

právním nejsou absolutní, na rozdíl od práv ženy, z jejíhož vajíčka bylo dítě počato, alespoň existují.⁸⁷

K řešení otázky vyrovnání této disproporce odkazují na návrhy uvedené v kapitole 3.1.2 této práce.

3.3 Osvojení

Pro osvojení v případě náhradního mateřství není kromě výjimky pro překážku příbuzenství stanoven žádný speciální právní režim. Objednatelský pár i náhradní matka tak musí splnit všechna pravidla stanovená pro klasické osvojení, přestože se ve většině případů nejedná o proces „přijetí cizí osoby za vlastní“⁸⁸, nýbrž o osvojení svého biologického potomka.⁸⁹

Souhlas s osvojením pro objednatelský pár či jen pro manželku otce dítěte může dát náhradní matka před soudem nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Právní otec osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení i před uplynutím této doby, nejdříve však po narození dítěte. Pokud by otec nebo matka dali souhlas s osvojením dříve, nepřihlíží se k němu (viz § 813 občanského zákoníku).

Návrh na osvojení dítěte podávají manželé–objednatelé společně jako společní osvojitelé anebo samostatně jeden z manželů, avšak pouze se souhlasem druhého manžela (viz § 805 občanského zákoníku). V případě, že se jedná o nesezdaný objednatelský pár, podává návrh samostatně jeden z páru, viz § 800 občanského zákoníku.⁹⁰ Příslušným soudem k projednání tohoto návrhu je obecný soud nezletilého osvojence.

Ihned poté, kdy oba rodiče dali souhlas s osvojením, je možné rozhodnutím soudu a se souhlasem budoucího osvojitele předat budoucímu osvojiteli dítě do péče.⁹¹ Kromě toho, že

⁸⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016. s. 865.

⁸⁸ § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸⁹ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1095.

⁹⁰ Pokud by druhý budoucí rodič z nesezdaného objednatelského páru nebyl otcem dítěte, musel by následně také podat samostatný návrh na osvojení dítěte své partnerky, jelikož společně mohou osvojit pouze manželé, viz § 800 občanského zákoníku. S osvojením jednotlivcem je spojeno, že soud rozhodne o vypuštění zápisu o druhém rodiči z matriky. To má za následek, že otcovství již nelze určit druhou ani třetí domněnkou otcovství. Jedinou legální možností je tak právě osvojení. Zdroj: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 636.

⁹¹ Po tuto dobu má ten, komu bylo dítě předáno do péče, pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit je; v záležitostech dítěte, které s touto péčí souvisí, může jednat, jen je-li toho nezbytně třeba, viz §823 odst. 2 občanského zákoníku.

osvojitel či oba společně osvojující manželé musí splňovat všechny zákonné požadavky na osvojitele stanovené v § 799 a § 803 občanského zákoníku, jako je zletilost, svéprávnost, přiměřený věkový rozdíl a záruka toho, že bude osvojenci dobrým rodičem, provádí soud před tímto rozhodnutím o předání šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele se zřetelem na osobnost, zdravotní stav, sociální, etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte i osvojitele, schopnost osvojitele pečovat o dítě a jeho pohnutky k osvojení podle § 827 občanského zákoníku.⁹²

Po uplynutí 3 měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a péče osvojitele se mění⁹³ v tzv. preadopční péči, která trvá minimálně 6 měsíců. Tato doba je určena pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, který je smyslem a cílem osvojení. Teprve pokud se soud o tomto dostatečně přesvědčí, rozhodne o osvojení, čímž na osvojitele přechází rodičovská odpovědnost a zaniká příbuzenský poměr mezi osvojovaným dítětem a náhradní matkou, případně i jejím manželem. Je-li osvojitelem manželka otce dítěte, nedotýká se osvojení příbuzenského poměru mezi otcem a osvojeným dítětem. Po dobu 3 let od rozhodnutí o osvojení se jedná o tzv. osvojení zrušitelné, avšak je-li to v souladu se zájmy dítěte, může soud na návrh osvojitele rozhodnout o nezrušitelnosti osvojení i před uplynutím doby 3 let.⁹⁴

3.3.1 Závěr

Z výše zmíněného vyplývá, že celý proces osvojení je velmi zdlouhavý a náročný. Jelikož dítě narozené prostřednictvím náhradního mateřství zpravidla bývá geneticky příbuzné minimálně s jedním z objednatelského páru, jeví se jako vhodné, aby právní regulace osvojení byla v důsledku zohlednění specifik této situace modifikována.⁹⁵ Inspiraci by česká legislativa mohla čerpat u institutů stanovených anglickým⁹⁶, především u zjednodušené formy získání

⁹² Postup dle § 438 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁹³ Bylo-li osvojované dítě již předáno do péče osvojitele, považuje se jeho další péče za péči před osvojením (preadopční péči) a pro péči před osvojením není nutné další rozhodnutí orgánu veřejné moci, viz § 828 občanského zákoníku.

⁹⁴ V úpravě nového občanského zákoníku byla vypuštěna minimální jednoletá lhůta k přeměně osvojení ze zrušitelného na nezrušitelné, viz § 75 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.

⁹⁵ ZEMANDLOVÁ, Anna. Perspektiva surogátního mateřství u nás: inspirace z anglického práva. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 136.

⁹⁶ Ve Velké Británii, stejně jako v České republice, je za matku dítěte vždy považována žena, která dítě porodila, bez ohledu na původ genetického materiálu, a právním otcem je buď její manžel, nebo muž z objednatelského páru.

statusu právního rodičovství, tzv. *parental order*, což je určitá alternativa k rozhodnutí o osvojení.

Návrh soudu na vydání *parental order* může být podán do 6 měsíců od narození dítěte. Jeho vydáním pak získávají navrhovatelé status právních rodičů dítěte a náhradní matka své právní vazby k dítěti ztrácí. K vydání je zapotřebí kumulativní splnění stanovených podmínek.⁹⁷

Prizpůsobením procesu osvojení zvláštnostem náhradního mateřství není míněno nedodržení základních principů, jako je svobodný souhlas všech zúčastněných⁹⁸, zákaz komercializace nebo nejlepší zájem dítěte, nýbrž vytvoření podmínek pro zjednodušení průběhu osvojení tak, aby právní poměry všech zainteresovaných byly co nejrychleji postaveny najisto a došlo ke sladění biologického, sociálního a právního rodičovství bez zbytečných komplikací.⁹⁹

⁹⁷

- 1) K početí došlo umělým oplodněním či asistovanou reprodukcí na licencované reprodukční klinice.
- 2) Navrhovatelé jsou manželé, registrovaní partneři nebo partneři žijící v pevném svazku.
- 3) Jeden z navrhovatelů je genetickým rodičem dítěte.
- 4) Dítě je v podání návrhu v péči navrhovatelů.
- 5) Všichni účastníci řízení učinili informovaný, svobodný, nepodmíněný souhlas.
- 6) Surogátní smlouva byla sjednaná jako bezúplatná, vyjma opodstatněných nákladů náhradní matky
- 7) Navrhovatelé jsou starší 18 let a alespoň jeden z nich má domicil na území Spojeného království, Normanských ostrovech nebo ostrově Man.

Zdroj: GRUBB, Andrew. *Principles of Medical Law. Third edition.* Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 840 – 841.

⁹⁸ Pokud tedy například náhradní matka ve Velké Británii odmítne dítě předat, je jediná možnost objednatelského páru podání standardního návrhu na osvojení, kdy v rámci řízení dochází k posuzování okolností obdobných těm v § 827 občanského zákoníku.

⁹⁹ ZEMANDLOVÁ, Anna. Perspektiva surrogátního mateřství u nás: inspirace z anglického práva. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého.* Praha: Leges, 2013, s. 140.

4 Surogátní smlouva

V této kapitole se pokusím částečně zpracovat problematiku surogátních smluv, jelikož s ohledem na rozsah práce není možné, abych se tématu věnovala komplexně.

4.1 Surogátní smlouva v České republice *de lege lata*

Podstatou vztahu mezi náhradní matkou a objednatelským párem je určitá dohoda, která bývá označována také jako surogátní smlouva.¹⁰⁰ Jedná se o smlouvu, ve „*keré jsou vymezeny práva a povinnosti mezi manžely, párem či jednotlivcem podstupujícím léčbu neplodnosti metodami asistované reprodukce a náhradní matkou, ať už se týkají záležitostí, kdy rodič je biologicky příbuzný s dítětem, či není*“¹⁰¹. Účelem takové smlouvy je stanovení podmínek donošení, porodu a předání dítěte.¹⁰²

Dohoda může být sjednána písemně, nebo jen ústně. Není pro ni stanovena obligatorní forma, jelikož surogátní smlouva není jako smluvní typ vůbec v občanském zákoníku upravena.¹⁰³ Na základě § 1746 odst. 2 občanského zákoníku může být surogátní smlouva uzavřena jako smlouva nepojmenovaná. Problém nastává s otázkou platnosti smlouvy. Smluvní určení rodičovství, tj. ujednání o tom, že muž a žena z neplodného páru se stanou rodiči dítěte namísto rodičů určených zákonem, vylučuje statusová povaha věci.¹⁰⁴ Ustanovení upravující statusové otázky, mezi něž patří právě § 775 občanského zákoníku, jsou kogentní, viz § 1 odst. 2 občanského zákoníku¹⁰⁵. Ujednání, že náhradní matka podstoupí oplodnění „ve prospěch“ neplodného páru a tento pár jí bude v tomto poskytovat plnou součinnost, po porodu náhradní matka dítě neplodnému páru předá a pár dítě převezme, když následně obě strany poskytnou souhlas k osvojení, by byla v rozporu s naším právním řádem.

¹⁰⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 863

¹⁰¹ MAREK, Tomáš. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 114 – 115.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 515.

¹⁰⁴ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1093.

¹⁰⁵ V některých příspěvcích je možné vidět názor, že odchýlení od základního statusového pravidla možné je, zejména v duchu principu soukromého práva „*je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno*“, resp. s poukazem na autonomii vůle jako základní zásadu soukromého práva. Králíčková se domnívá, že by pro osoby, které sdílejí tento názor, bylo uživatelsky přívětivější, aby občanský zákoník stanovil výslovně, že dohody a smlouvy, které jsou v rozporu s tímto pravidlem, jsou neplatné. Takto to výslovně stanovuje nový slovenský kodex. Toto ustanovení bylo obsaženo i v mnoha pracovních verzích zákona č. 89/2012 Sb. Zdroj: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Mater semper certa est! O náhradním a kulhající matčství*. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 21, s. 728.

Konkrétně se jedná o § 580 odst. 1 občanského zákoníku¹⁰⁶, který hovoří o absolutní neplatnosti smlouvy, která je v rozporu s dobrými mravy.¹⁰⁷ Výše uvedené závazky jsou tak právně nevymahatelné a nemohlo být úspěšně žalováno na splnění závazků z takové smlouvy.¹⁰⁸ Nelze nikoho nutit, aby se podrobil umělému oplodnění, dal souhlas k adopci svého dítěte, ale stejně tak nelze nikoho nutit k osvojení či uznání otcovství.^{109,110} Jednalo by se o neoprávněný zásah do soukromého a rodinného života chráněného článkem 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a jak vyplývá z článku 1 Listiny základních práv a svobod, jsou tato základní práva nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.¹¹¹

Poznatky z praxe však ukazují, že k uzavírání surogátních smluv dochází¹¹², a to zpravidla z důvodu potřeby prokázat záměr a vůli stran třetím osobám, obvykle OSPOD, v rámci řízení o osvojení.¹¹³

4.2 Odlišná úprava smlouvy v zahraničí

Jsou země, kde mají surogátní smlouvy ve svém právním řádu upravené. Takovou zemí je například Velká Británie. Zde legislativa umožňuje sepsání smlouvy, ale jen pro případ altruistického náhradního mateřství, objednatelský pár hradí náhradní matce pouze nezbytně vynaložené náklady.¹¹⁴ Sjednání úplaty je trestným činem. I zde je však dohoda

¹⁰⁶ Samotné ujednání smlouvy je zakázáno § 1 odst. 2 občanského zákoníku.

¹⁰⁷ KODRIKOVÁ, Zuzana. Matka vždycky jistá? *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 10, s. 14.

¹⁰⁸ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1093.

¹⁰⁹ Pokud je však muž z objednatelského páru zároveň dárce genetického materiálu, může být po podání návrhu na určení otcovství určen otcem, přestože otcovství dobrovolně neuzná.

¹¹⁰ HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. *Pravny obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 927.

¹¹¹ ŠTENCLOVÁ Barbara. *Právně etické otázky náhradního mateřství*. 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc., s. 38.

¹¹² Tím, že je náhradní mateřství v § 804 občanského zákoníku výslovně zmíněno, zákonodárce uznal jeho faktickou existenci. Zároveň není náhradní mateřství žádnou normou zakázáno, a proto vzhledem k úpravě v článku 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod („Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“) není náhradní mateřství jako metoda asistované reprodukce v rozporu s veřejným pořádkem, stejně jako uzavírání surogátních smluv, které jsou s touto metodou neodmyslitelně spjaty.

¹¹³ ZEMANDLOVÁ, Anna. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1093.

¹¹⁴ Legislativně je náhradní mateřství ve Velké Británii upraveno ve třech zákonech:

Surrogacy Arrangements Act 1985 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49/contents>>.

Human Fertilisation and Embryology Act 1990 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>>.

Human Fertilisation and Embryology Act 2008 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/1>>.

založena pouze na důvěře, jelikož stejně jako v České republice není právně závazná ani soudně vymahatelná.¹¹⁵

Téma vymahatelnosti surogátních smluv se stalo populárním především při řešení aféry „Případ novorozence M“ (Baby M case).¹¹⁶ Byl to vůbec první případ, v němž rozhodoval americký soud ohledně platnosti surogátní smlouvy. Jednalo se o manželský pár Williama a Elisabeth Sternových, kteří smlouvu podepsali s Mary Beth Whiteheadovou, dobrovolnou surogátní matkou, kterou našli prostřednictvím inzerátu v novinách. Na základě této smlouvy měla být paní Whiteheadová oplodněna spermiemi pana Sterna (částečné surogátní mateřství) a následně, pokud by po úspěšném oplodnění dítě donosila a porodila, měla svá rodičovská práva převést na Elisabeth, manželku pana Sterna. Po porodu dítěte, pojmenovaného biologickou matkou jako Sarah Elisabeth Whiteheadová, došlo velmi rychle na přejmenování na Melissu Sternovou (proto „Baby M“). Mary Beth se však rozhodla si dítě ponechat. Případ projednával soud v New Jersey, jenž surogátní smlouvu označil za neplatnou, jelikož byla v rozporu s veřejným zájmem, a potvrdil, že matkou dítěte je paní Mary Beth, zatímco otcem je pan Stern. Věc byla dále postoupená na soud projednávající rodinné záležitosti, aby určil, zda má paní Whiteheadová nárok také na svěřeni dítěte do osobní péče. Na základě teorie „v nejlepším zájmu dítěte“ svěřil soud dítě do péče panu a paní Sternovým, zatímco paní Whiteheadové povolil pravidelné návštěvy.¹¹⁷

Příklad naprosto liberální úpravy smlouvy o náhradním mateřství můžeme vidět v právní praxi Kalifornie, USA. Zde je povolen komerční typ náhradního mateřství, dokonce i nesezdaným nebo homosexuálním párům. Při určování rodičů dle surogátní smlouvy zde hraje roli především to, kdo měl v úmyslu být rodičem, nikoliv kdo dítě porodil ani jaký genetický materiál byl použit.¹¹⁸

Toto pravidlo bylo poprvé použito v případě Johnson vs. Calvert. Kalifornský soud rozhodoval ve věci, kdy náhradní matka A. L. Johnsonová uzavřela s manželi Calvertovými smlouvu, dle níž si za úplatu 10 000 dolarů nechala implantovat embryo vytvořené z vajíčka paní C. Calvertové a spermií pana M. Calverta a po porodu měla dítě odevzdat. Po narození

¹¹⁵ CHEUNG, Helier. *Surrogate babies: Where can you have them, and is it legal?* [online]. BBC.com, 6. srpna 2014 [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-28679020>>.

¹¹⁶ ERDŐSOVÁ, Andrea. Náhradné materstvo; právne a eticky, alebo nakoľko platí: Mater semper certa est, pater incertus. *Justičná revue*, 2014, roč. 66, č. 12, s. 1477.

¹¹⁷ *In Re Baby M*. [online]. Casebrief.com [cit. 19. února 2017]. Dostupné na <<http://www.casebriefs.com/blog/law/family-law-keyed-to-weisberg/adoption-and-alternatives-to-adoption/in-re-baby-m/>>.

¹¹⁸ MAREK, Tomáš. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 117.

dítěte však A. L. Johnsonová změnila názor a rozhodla se dítě si ponechat. Nejvyšší soud v Kalifornii tehdy rozhodl ve prospěch manželů Calvertových. Důvodem bylo, že v Kalifornii existují dvě domněnky určení mateřství, a to prokázání, že žena dítě porodila, nebo prokázání genetické příbuznosti. Každé ženě tedy svědčila jedna domněnka, a proto soud rozhodl ve prospěch té, která zamýšlela vychovávat dítě jako vlastní, tedy paní Calvertové.¹¹⁹

Někdy však ani hladký průběh těhotenství a předání dítěte jako plnění ze smlouvy není zárukou toho, že dítě zůstane objednatelskému páru. To se stalo v případě *Marriage of Moschetta*, který rozhodoval odvolací soud v Kalifornii v roce 1994. Zde vznikl spor o určení mateřství dítěte mezi neplodnou manželkou Cynthií Moschettovou a náhradní matkou, oplodněnou spermiemi pana Moschetta. Dítě bylo po narození řádně odevzdáno náhradní matkou objednatelskému páru, avšak po sedmi měsících od odevzdání nastal konflikt mezi manžely. Manžel paní Cynthie opustil společnou domácnost a vzal si s sebou dítě, čímž ženu, jež kvůli délce administrativního procesu adopce stále ještě nebyla zapsaná jako matka dítěte, naprosto připravil o jakýkoliv nárok na dítě. Při hledání řešení zmínil soud případ *Johnson vs. Calvert* se snahou aplikovat stejný postup a určit jako matku paní Moschettovou vzhledem k záměru manželů pečovat o dítě jako o vlastní vyplývajícímu ze surogátní smlouvy. Přestože se pan Moschette snažil u soudu prosadit vynutitelnost surogátní smlouvy, nebylo mu hned z několika důvodů vyhověno. Prvním důvodem bylo, že se práva na vynutitelnost smlouvy výslovně vzdal u soudu prvního stupně. Druhým byla sterilita paní Moschettové, která vylučovala použití obou domněnek¹²⁰ určení mateřství zmíněných v případě *Johnson vs. Calvert*. Konečně třetím důvodem byl názor, že soud rozhodující o případě *Johnson vs. Calvert* nikdy neuznal vymahatelnost surogátní smlouvy jako takové, ale že smlouva pouze posloužila jako základ k objasnění úmyslu zúčastněných stran. Odvolací soud tak potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně a dítě zůstalo v péči pana Moschetta. Zároveň však soud vyjádřil své znepokojení nad tím, že neplodné páry, které si mohou dovolit „high-tech“ řešení in vitro fertilizace a vložení embrya do dělohy jiné ženy, si mohou být jisté tím, že budou posuzovány jako zákonní rodiče, přestože náhradní matka odmítne splnit, co slíbila. Zatímco neplodné páry, které si tuto metodu dovolit nemohou nebo je pro ně nevhodná,

¹¹⁹ *Johnson vs. Calvert* [online]. Casebriefs.com [cit. 20. února 2017]. Dostupné na <<http://www.casebriefs.com/blog/law/health-law/health-law-keyed-to-furrow/reproduction-and-birth/johnson-v-calvert/>>.

¹²⁰ První domněnka: matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Druhá domněnka: matkou dítěte je žena, která prokázala, že je s dítětem geneticky příbuzná (poskytla genetický materiál). Viz *Johnson vs. Calvert*. [online]. Casebriefs.com [cit. 20. února 2017]. Dostupné na <<http://www.casebriefs.com/blog/law/health-law/health-law-keyed-to-furrow/reproduction-and-birth/johnson-v-calvert/>>.

protože žena z objednatelského páru nemá k in vitro fertilizaci potřebná vajíčka, si nemohou být nikdy jisté tím, že soud vezme jejich záměr v úvahu.¹²¹

4.3 Úprava smlouvy de lege ferenda

Existují názory volající po tom, aby po vzoru zahraničních úprav byla smlouva o náhradním mateřství uzákoněna i v České republice. Například jako samostatný smluvní typ v občanském zákoníku.¹²² Úpravu však není možné přejmout bezvýhradně a bylo by nutné ji modifikovat. Tato smlouva by měla obligatorně písemnou formu a účinnosti by nabývala až schválením soudu.¹²³

4.3.1 Smluvní strany

Na straně jedné by vždy musela stát náhradní matka. Druhou stranou smlouvy by byl neplodný heterosexuální pár. Domnívám se, že není nutné specifikovat pár jako manžele. Pro určení recipientů bych se řídila stejným pravidlem jako u ostatních metod asistované reprodukce, a tedy § 6 odst. 1 zákona č. 373/2001 Sb., o specifických zdravotních službách, který stanovuje, že „*umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 49 let, a to na základě písemné žádosti muže a ženy, kteří tuto zdravotní službu hodlají podstoupit společně*“¹²⁴. Ustanovení nehovoří o tom, že by lidé tvořící neplodný pár museli být manželé. Jasně však vylučuje z okruhu recipientů svobodné ženy nebo obecněji jednotlivce, jelikož bez partnera, jenž by s umělým oplodněním dal souhlas, není možné zákrok provést.¹²⁵ Ve stejné pozici jako svobodné matky jsou i homosexuální páry.¹²⁶

4.3.2 Předmět smlouvy

Nejprve začnu tím, co nemůže být předmětem dohody. Nemůže jím být použití lidského těla jako „inkubátoru“ za účelem donošení plodu, jelikož lidské bytosti nemohou být

¹²¹ *In Re Marriage of Moschetta*. Law.justia.com [online]. [cit. 19. února 2017]. Dostupné na <<http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/4th/25/1218.html>>.

¹²² ATTIL, Karel. Institut náhradní matky – ano, či ne? *Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 188.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Zákon č. 373/2001 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁵ FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce – nová právní úprava. *Právní fórum*, 2007, č. 4, s. 124.

¹²⁶ Přestože nyní již mohou jako jednotlivci adoptovat dítě také homosexuálové žijící v registrovaném partnerství, asistovaná reprodukce počítá primárně s heterosexuálními páry. Možnost osvojit dítě dal registrovaným partnerům nález Ústavního soudu Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016, kterým Ústavní soud zrušil adopci znemožňující ustanovení. Avšak osvojení se zatím týká jen osvojení jednotlivcem, nikoli společného osvojení. To občanský zákoník umožňuje pouze manželským párům.

objektem, nýbrž pouze subjektem práv.¹²⁷ Také jím nemůže být závazek rodičky dát po porodu souhlas s osvojením a odevzdáním dítěte (viz podkapitola 4.1).

Jediným předmětem tak může být pouze poskytnutí určité specifické služby, které můžeme nazvat jako podílení se na léčbě neplodnosti pomocí prostředků asistované reprodukce.¹²⁸ Ze strany matky se bude jednat o bezvýhradný závazek strpět zavedení oplodněného vajíčka do dělohy a zdržet se všeho, co by mohlo ohrozit plod v jeho vývoji po dobu těhotenství. Ze strany budoucího biologického otce se bude jednat o závazek dát k náhradnímu mateřství bezvýhradný souhlas a poskytnout odborně způsobilému léčebnému zařízení sperma k oplodnění vajíčka své partnerky. Ta by se musela zavázat k obdobnému s tím, že by témuž zařízení poskytla své vajíčko.¹²⁹

4.3.3 Vymahatelnost

Z pohledu vymahatelnosti smluv souhlasím s Erdösovou a jejím článkem publikovaném v *Justičné revue*.¹³⁰ Erdösová se totiž domnívá, že z hlediska vynutitelnosti vykazují inominátní surogátní smlouvy v zásadě tři nedostatky:

- 1) Chybějící společný cíl – stranám smlouvy nejde o synallagmatické plnění, takže mezi nimi vzniká určitá disproporce, což může ovlivnit vůli jedné strany k plnění.
- 2) Chybějící veřejný zájem – bylo by velmi těžké smlouvu konstruovat tak, aby nebyla v rozporu s veřejným zájmem nebo dobrými mravy.
- 3) Chybějící legitimita – v případech, kdy je náhradní matka oplodněná spermiemi muže z objednatelského páru, nelze použít jako argument tvrzení, že je náhradní mateřství formou naplnění biologických potřeb ženy, která je neplodná nebo dítě nemůže donosit. Jde pouze o uspokojení touhy muže reprodukovat se a mít svoje vlastní potomky. V tomto rozložení vztahů je jeho partnerka (manželka) pouze ryze adoptivní matkou a na jejím právním a biologickém postavení se nic nemění, i přestože vajíčka, ale i spermie pocházejí od dárce. Jedná se jen o mnohem komplikovanější

¹²⁷ ZEMAN, Milan. *Náhradní mateřství v novém občanském zákoníku – promarněná příležitost?* [online]. epravo.cz, 17. ledna 2013 [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-v-novem-obcanskem-zakoniku-promarnena-prilezitost-87962.html>>.

¹²⁸ MAREK, Tomáš. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 116.

¹²⁹ ATTL, Karel. *Institut náhradní matky – ano, či ne? Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 188.

¹³⁰ ERDÖSOVÁ, Andrea. *Náhradné materstvo; právne a eticky, alebo nakoľko platí: Mater semper certa est, pater incertus. Justičná revue*, 2014, roč. 66, č. 12, s. 1477.

a bolestivější cestu, jež v závěru končí adopcí dítěte, ke kterému nemá ani jeden z páru genetickou vazbu.¹³¹

O vynutitelnosti surogátních smluv existuje stále mnohem více otázek nežli odpovědí. Například pokud by smlouvy byly konstruované jako vynutitelné, co přesně by bylo možné požadovat. Pouze cílové plnění jako početí, porod a odevzdání dítěte, nebo také jednotlivé části, například podstoupení například nějakého pro náhradní matku nebezpečného vyšetření, které má odhalit genetické poruchy? A v opačném případě, budou smlouvy vynutitelné i ve vztahu k objednatelskému páru pro případ, že bych chtěl z nějakého důvodu od smlouvy odstoupit, například pokud se ukáže genetická porucha a představa páru o donošení dítěte nebo přerušování těhotenství nekoresponduje s představou náhradní matky anebo pokud vyšetření neodhalí tyto poruchy včas a narodí se dítě s hendikepou, které si pár odmítne převzít?¹³²

Odpovědnostní nároky vznikající stranám smlouvy neplněním závazků z ní, jakým je například nedodržování vhodné životosprávy náhradní matkou (nedocházení na cvičení pro těhotné, neuzívání nutných léků a doplňků stravy apod.) nebo nedostatečná součinnost objednatelského páru (odmítnutí smluveného odvozu náhradní matky na pravidelné vyšetření), by mohly být řešeny formou smluvních pokut. Hrubé porušení smluvní povinnosti, např. požívání návykových látek náhradní matkou, by pak mohlo být sankcionováno možným odstoupením objednatelského páru od smlouvy.¹³³ Jak jsem zmiňovala v úvodu této kapitoly, účinnosti by měla smlouva nabývat až schválením soudu, a proto i zánik smlouvy by podléhal soudnímu rozhodnutí, v němž by soud stanovil nároky obou stran vzniklých zánikem závazku.¹³⁴

Obávám se, že ne všechny konsekvence náhradního mateřství lze řešit finanční náhradou. Smluvními stranami nezaviněné následky jsou součástí lidského života a jako takové je není možné přičítat druhé straně smlouvy¹³⁵. Proto pokud náhradní matce vzniknou v souvislosti s těhotenstvím zdravotní komplikace přímo či nepřímo nezaviněné

¹³¹ Viz výše zmiňovaný případ *Marriage of Moschetta*.

¹³² Problémy mohou vyvstat i nezávisle na vůli stran zásahem vyšší moci. Například pokud by muž z objednatelského páru zemřel dříve, než by bylo embryo implantováno do těla náhradní matky. Platil by stále jeho souhlas s užitím metody asistované reprodukce? Nebo příklad principiálně podobný *Marriage of Moschetta Case*, kdy by zemřel manžel, jako jediný článek spojující dítě s ženou z objednatelského páru dříve, než by si žena dítě osvojila? V takovém případě by mělo individuální posouzení situace záležet na soudu.

¹³³ To je pro náhradní matku velmi přísná sankce, avšak zájem na zdraví dítěte vyžaduje v tomto případě také velice silnou motivaci.

¹³⁴ Jako nárok na vrácení peněz z titulu bezdůvodného obohacení matky.

¹³⁵ Případné porušení smlouvy by záviselo na individuálním posouzení soudu.

objednatelským párem, nemá náhradní matka dle mého názoru nárok na náhradu nemajetkové újmy. Jedná se o efekt toho, že jsou surogátní smlouvy ze své povahy asynallagmatické, viz výše.

4.3.4 Závěr

K úplatnosti smluv jsem se podrobněji vyjádřila v první kapitole práce, a proto se k ní nebudu více vracet. Osobně si myslím, že pokud by se surogátní smlouva v České republice stala výslovně upraveným smluvním typem v občanském zákoníku, byla by v důsledku nutného přizpůsobení mezinárodním závazkům a ústavním zákonům příliš „bezzubá“, naprosto nevyhovující potřebám a nijak by nezměnila současný stav. Transformace surogátní smlouvy ze smlouvy nepojmenované na pojmenovanou by mělo smysl pouze tehdy, pokud by bylo umožněno úspěšně žalovat na plnění smluvních závazků, což, dle mého názoru, není ten správný směr, kterým by se česká legislativa měla vydat. V důsledku toho by totiž mohly vznikat velmi bizarní a nežádoucí situace jako například několikanásobné zvýšení vytíženosti soudů v důsledku toho, že náhradní matka byla na cvičení pro těhotné pouze dvakrát do týdne, nikoliv třikrát.¹³⁶

¹³⁶ MAREK, Tomáš. In ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 118.

5 Právo dítěte znát svůj původ

V této kapitole se budu v krátkosti věnovat právu dítěte znát svůj původ v kontextu osvojení a anonymního dárcovství genetického materiálu. Zabývat se budu případy, kdy dítě zná buď pouze ženu, která je porodila, nebo pouze ženu, která poskytla genetický materiál.

5.1 Právo dítěte znát ženu, která poskytla genetický materiál

Situace, kdy dítě ví, kdo je žena, která je porodila, ale nezná dárkyni genetického materiálu, může nastat v případě, že náhradní matka nedá souhlas s osvojením dítěte a zůstane tak zároveň matkou sociální i právní. Další možností je situace, kdy si objednatelský pár odmítne dítě od náhradní matky převzít.

Z pohledu dítěte tedy vzniká otázka, zda má právo na zjištění svého genetického původu dle čl. 7¹³⁷ Úmluvy o právech dítěte¹³⁸, respektive zda realizace tohoto práva v sobě obsahuje povinnost sdělit dítěti, že bylo počato umělým oplodněním s využitím pohlavní buňky jiné ženy. Výslovně toto právo není v právních předpisech zakotveno.¹³⁹

Německá právní úprava v § 1598a BGB¹⁴⁰ stanovuje nárok dítěte požadovat po obou rodičích, aby se podrobili genetickému vyšetření za účelem objasnění biologického rodičovství. Tento nárok má dítě pouze vůči rodičům právním, a tudíž výsledkem takového genetického vyšetření může být nanejvýš pozitivní zjištění, že dítě bylo počato umělým oplodněním s využitím genetického materiálu jiné osoby.¹⁴¹

Ačkoli v České republice k tomu nemá dítě výslovnou legitimaci ze zákona, má právo domáhat se poskytnutí informace o svém původu alespoň do té míry, že bylo počato umělým oplodněním s využitím genetického materiálu jiné osoby. Toto právo by bylo možné realizovat žalobou na uložení povinnosti právním rodičům dítěte podrobit se genetickému vyšetření po vzoru německé úpravy, pokud by byla opřena o čl. 7 Úmluvy o právech dítěte.

¹³⁷ „(1) Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. (2) Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.“

¹³⁸ Přijaté Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989. Česká republika je smluvní stranou Úmluvy od okamžiku svého vzniku díky sukcesi mezinárodních závazků České a Slovenské federativní republiky.

¹³⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 862.

¹⁴⁰ German Civil Code Full Text [online]. [cit. 22. dubna 2017] Dostupné na <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=615>>.

¹⁴¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 862.

Nejednalo by se však o žalobu statusovou, jelikož zjištění informace o genetickém původu nemůže změnit právní status dítěte.¹⁴²

Jak stanovuje čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, právo znát své rodiče má dítě „*pokud je to možné*“¹⁴³, není to tudíž právo absolutní a v českém právním řádu má v případě dárčovství genetického materiálu přednost anonymita dárce.¹⁴⁴

V případě úplného náhradního mateřství, tzn. když poskytovatelkou genetického materiálu je sama objednatelka, se ovšem nejedná o situaci, kdy by identita dárkyně byla náhradní matce utajena. Na rozdíl od početí umělým oplodněním s využitím anonymní dárkyně, tj. při částečném náhradním mateřství, má v tomto případě právní matka informaci o tom, kdo je genetickou matkou dítěte. Pokud by v tomto případě využilo dítě možnosti prosazení svého práva znát svůj původ, je při dodržování intencí Úmluvy o právech dítěte právní matka povinna k poskytnutí informace o identitě genetické matky–objednatelky.¹⁴⁵

Vedle práva dítěte je také nutné zvážit i stejné právo matky–objednatelky na sdělení této informace dítěti. V úvahu přichází žaloba ženy–objednatelky, genetické matky, proti matce právní, původně náhradní, v níž by se objednatelka domáhala uložení povinnosti právní matce sdělit dítěti, jaké byly skutečné okolnosti a důvody jeho početí. Jsou však pochybnosti o tom, že by soud takové žalobě vyhověl. K vymáhání práva dítěte uvedeného v článku 7 Úmluvy o právech dítěte je totiž aktivně legitimované pouze dítě.¹⁴⁶ S postupem soudu v případě zamítnutí žaloby genetické matky souhlasím, jelikož, jak jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách, celý vztah mezi matkou–objednatelkou a náhradní matkou je založen ryze na dobrovolnosti. Možnost vynutitelnosti práva založeného nevymahatelnou smlouvou by byl dle mého názoru v rozporu s právní jistotou.

5.2 Právo dítěte znát ženu, která dítě porodila

Opačný případ, kdy se dítě bude domáhat sdělení informace o ženě, která je porodila v souladu se surrogátní smlouvou, spadá do oblasti sdělení skutečnosti osvojení podle § 836

¹⁴² ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 862.

¹⁴³ Sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

¹⁴⁴ CIRBUSOVÁ, Martina. Anonymita osvojení vs. Právo dítěte znát svůj původ. In KOTÁSEK, Josef. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 23.

¹⁴⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016. s. 862.

¹⁴⁶ Tamtéž.

občanského zákoníku¹⁴⁷. Ani toto ustanovení nezakládá přímý nárok dítěte na seznámení se ženou, která je porodila. Jde pouze o seznámení dítěte se skutečností osvojení.¹⁴⁸ Avšak právě pro případ náhradního mateřství by bylo možné použít analogii z předchozí podkapitoly, a tedy vyložit ustanovení § 836 za pomoci článku 7 Úmluvy o právech dítěte a tím dovést povinnost objednatelského páru poskytnout informace o ženě, jež dítě porodila. Vzhledem k faktu, že totožnost náhradní matky je objednatelskému páru vždy známá, není důvod k použití institutu utajeného osvojení dle § 837 občanského zákoníku¹⁴⁹. Za porušení povinnosti plynoucí z daného ustanovení § 836 osvojiteli nehrozí žádná právní sankce.¹⁵⁰

V případech, kdy se jedná o částečné náhradní mateřství a náhradní matka byla zároveň dárkyní genetického materiálu, může být znalost genetického původu pro dítě ze zdravotního hlediska také životně důležitá. Rovněž může zabránit uzavření neplatného manželství s genetickým příbuzným.¹⁵¹

Jak je již uvedeno výše, občanský zákoník stanovuje rámcový časový úsek, v němž má být dítě o skutečnosti svého osvojení informováno, s tím, že za horní hranici je zvoleno nastoupení školní docházky. Psychology je doporučováno, aby dítěti byla pravda o jeho původu sdělena co nejdříve, to znamená v době, kdy si následky této skutečnosti nedokáže dobře uvědomit, neboť pak tuto skutečnost přijme jako fakt, ze kterého nebude domýšlet důsledky.¹⁵² Rodičům může se sdělením těchto informací pomoci psycholog.

Dítě se může dozvědět o skutečnosti osvojení a informace o ženě, která je porodila, několika způsoby. Kromě výše zmíněného sdělení rodiči vznikne nabytím svéprávnosti osvojení právo seznámit se s obsahem spisu, jenž byl veden v řízení jeho osvojení dle § 838 občanského zákoníku, v němž je náhradní matka uvedena jako účastník řízení. Toto ustanovení je vyjádřením principu, který zdůraznila Radvanová: „Každý zletilý člověk má

¹⁴⁷ „Osvojitel je povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.“

¹⁴⁸ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1248.

¹⁴⁹ „(1) Osvojitel nebo osvojenec může navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte. To obdobně platí i pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. (2) Třebaže byly osvojení a jeho okolnosti nebo pokrevní rodič a jeho souhlas k osvojení utajeny, může soud rozhodnout o jejich odtajnění, odůvodňuje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví.“

¹⁵⁰ Lze ovšem očekávat sociální důsledky pro vztah osvojence vůči osvojitelům v okamžiku, kdy se osvojenec o skutečnosti osvojení dozví od třetí osoby, jelikož odborníci se shodují, že fakt osvojení nelze dítěti trvale bezpečně utajit.

¹⁵¹ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1248.

¹⁵² NOVÁK, Tomáš, PRŮCHOVÁ, Bohumila. Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 10.

*právo znát svůj původ. Právní úprava má k tomu poskytnout potřebné prostředky – uplatnit toto právo před soudem.*¹⁵³ Ustanovení je rovněž procesním oprávněním plynoucím dítěti z pozice účastníka řízení o osvojení.¹⁵⁴ Ještě dříve, než nabude svéprávnosti, má dítě po dovršení 12 let věku právo dle § 8a zákona č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, nahlédnout do matriční knihy. V matrikách jsou rodiče z objednatelského páru zapsáni vedle náhradní matky a případně jejího manžela, tedy nikoli místo nich, neboť z ryze technického hlediska není umožněno faktické odstranění dříve provedených zápisů.¹⁵⁵

5.3 Závěr

Zda má dítě právo na informace o dárkyni genetického materiálu či ženě, která je porodila za předpokladu, že je její identita známá i matce právní, jsem již zodpověděla. Sporná zůstává otázka anonymity anonymního dárce pohlavních buněk. V českém právním řádu je prozatím princip anonymity plně dodržován, viz § 10 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Právě tento princip tedy v současné době převažuje nad právem dítěte znát svůj původ. Osobně s tímto stavem souhlasím a do platného práva bych nezasahovala.

Právní úprava má však i své odpůrce, mezi něž patří poslankyně Jitka Chalánková z TOP 09, která se již podruhé¹⁵⁶ pokouší prosadit pozměňovací návrh k novele zákona o specifických zdravotních službách.¹⁵⁷ Chalánková argumentuje obavami ze zprostředkovaného incestu a právy dítěte znát své biologické rodiče, kdy by „*zjištění totožnosti dárce mohlo být významné pro potřeby některých život zachraňujících lékařských úkonů, i v případě běžné zdravotní péče, kdy anamnéza biologického rodiče pomůže určit vhodný způsob léčby*“¹⁵⁸. Osobně se ztotožňuji s argumentem vlády, že „*riziko příbuzenských sňatků zapříčiněným asistovanou reprodukcí je zcela minimální a zdaleka nedosahuje přirozeného rizika v populaci, kde vysoké procento dětí narozeno mimo manželství nebo není*

¹⁵³ RADVANOVÁ, Senta. Rodina jako zdroj statusových práv. *Správní právo*, 2003, č. 5 – 6, s. 256.

¹⁵⁴ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, s. 1250.

¹⁵⁵ NOVÁK, Tomáš, PRŮCHOVÁ, Bohumila. Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 11.

¹⁵⁶ Poprvé se pokusila tento svůj návrh prosadit v roce 2014. Tehdy však neprošel v Poslanecké sněmovně ani prvním čtením.

¹⁵⁷ CECHL, Pavel. *Odhalte se! Anonymní dárce spermatu dráždí poslance* [online] [cit. 23. dubna 2017]. Týden.cz, 22. března 2017. Dostupné na <<http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zdravotnictvi/odhalte-se-anonymni-darci-spermatu-drazdi-poslance-422626.html>>.

¹⁵⁸ Tamtéž.

jistý jejich biologický otec“¹⁵⁹. Dárci pohlavních buněk jsou navíc podle vlády na nejčastější dědičná recesivní onemocnění testováni a zjistí-li se u nich možné riziko, nejsou do programu darování přijati. Anonymní jsou pro sebe pouze dárcé a příjemce.¹⁶⁰ Cikrt ve svém článku zmiňuje obavu, že reálně hrozí, že pozměňovací návrh projde vzhledem k tomu, že s blížícím se koncem funkčního období současných poslanců se nelze spolehnout například na to, že budou alespoň ti koaliční respektovat zamítavý postoj vlády.¹⁶¹ Přesto v rámci zachování práva anonymních dárců na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života doufám, že pozměňovací návrh přijat nebude.

To, zda se dítě seznámí se všemi svými potenciálními rodiči, bude ve skutečnosti záležet hlavně na vzájemných vztazích všech zúčastněných a na jejich domluvě. Předpokládám, že v případě, kdy náhradní matka odmítne dát souhlas k osvojení a dítě si ponechá, budou vztahy velice napjaté a další komunikace bude přinejmenším komplikovaná. Naopak dokumentární film režisérky Evy Tomanové zachycuje velmi vřelé vztahy mezi náhradní matkou a objednatelským párem i v době po osvojení dítěte.¹⁶²

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ HAMPLOVÁ, Ludmila. *Prolomit anonymitu dárců spermií a vajíček? Poškodí to neplodné páry, tvrdí lékaři* [online] Zdravotnickýdeník.cz, 21. února 2015 [cit. 23. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.zdravotnickýdeník.cz/2015/02/prolomit-anonymitu-darcu-spermii-a-vajicek-poskodi-to-neplodne-pary-tvrdi-lekari/>>.

¹⁶¹ CIKRT, Tomáš. *Útok na umělé oplodnění opět ve hře. Poslankyně Chalánková opráší návrh, který sedm let spal* [online] Zdravotnickýdeník.cz, 28. února 2017 [cit. 23. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.zdravotnickýdeník.cz/2017/02/utok-na-umele-oplodneni-opet-ve-hre-poslankyne-chalankova-oprasila-navrh-ktery-sedm-let-spal/>>.

¹⁶² TOMANOVÁ, Eva. *Duši neprodám* [online] Česká televize, 22. listopadu 2016 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10656265220-dusi-neprodam/>>.

Závěr

Náhradní mateřství se dá bezpochyby označit za velmi přínosnou techniku umělého oplodnění umožňující párům, které by bez zásahu medicíny byly neplodné, mít geneticky vlastní potomky. Za současné nedostatečné právní úpravy však tato metoda zapříčiňuje všem zúčastněným na reprodukčním cyklu a především dítěti mnoho nežádoucích situací s nejistým řešením. Nežádoucími situacemi mám na mysli například domácí porody prováděné z důvodu obcházení registračního principu, jež ohrožují zdraví a život dítěte i náhradní matky a kterým by změna hmotněprávní úpravy určování mateřství mohla v ideálním případě zamezit. Určování mateřství výhradně a bezpodmínečně na základě faktu porodu považuji v dnešní době s dostupnými technologiemi za přežitek.

Dalším velmi nežádoucím jevem spojeným s předcházející situací je nerovnováha a diskriminace práv genetické matky v porovnání s právy genetického otce. Legislativní úpravou spočívající v doplnění možnosti určení mateřství projevem vůle rodičky by tak mohl zákonodárce tzv. „zabít dvě mouchy jednou ranou“.

Velmi vítanou úlevu do nyní zbytečně zdoluhavého procesu osvojení de facto vlastního dítěte by mohlo přinést zkrácení celého řízení a přizpůsobení se zvláštnostem náhradního mateřství. Jak jsem již zmiňovala, nemám na mysli zkrácení řízení na úkor nezbytných základních principů daného procesu, jako je svobodný projev vůle ve formě souhlasu s osvojením, ale například na úkor šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitelů.

Určitým způsobem, jak stabilizovat právní poměry mezi náhradní matkou a objednatelským párem, by mohlo být začlenění surogátní smlouvy jako samostatného smluvního typu do občanského zákoníku. Pokud by však smlouva měla skutečně sloužit svému účelu, musela by být právně vymahatelná, což naprosto odporuje základním právům a vůbec principům právní kultury v západní Evropě. S tímto řešením se neztotožňuji a nevidím ho jako možné východisko současného legislativního stavu. Naopak se domnívám, že lepší způsob zamezení vzniku nežádoucích jevů provázejících náhradní mateřství, než je uzákonění surogátní smlouvy, je náhradní mateřství jako takové legislativou zakázat podobně jako ve slovenské právní úpravě.

Dalším velkým tématem v souvislosti s náhradním mateřstvím je právo dítěte znát svůj původ, stanovené v Úmluvě o právech dítěte a částečně též v § 836 občanském zákoníku. Jedná se o právo v odborných textech často opomíjené, avšak pro dítě bezesporu neméně důležité. V tomto případě se ztotožňuji s výkladem výše uvedených ustanovení, že pokud zná

identitu náhradní matky či dárkyně genetického materiálu rodič, má právo na informace o této osobě také dítě. Zároveň nesouhlasím s tím, aby se měnila legislativa týkající se zachování anonymity anonymních dárců pohlavních buněk, jejichž motivací k dárcovství bývá z velké části právě anonymita celého procesu.

Domnívám se, že celý fenomén náhradního mateřství je v dlouhodobém výhledu vývoje vědy a medicíny pouze jakýsi mezistupeň mezi sterilitou párů či osvojením geneticky nepříbuzných dětí a možnostmi transplantace zdravé dělohy do těla neplodné ženy či vytvoření umělé dělohy, která bude na ženském těle zcela nezávislá. Ostatně pokusy s umělou dělohou již proběhly, i když byly prozatím zastaveny kvůli protestům řady vědců i veřejnosti¹⁶³ a operace transplantace dělohy již úspěšně v České republice také proběhla¹⁶⁴. Eticky přijatelnější je pro mě samozřejmě transplantace dělohy, ale obě dvě metody úspěšně vyřadily z reprodukčního cyklu osobu náhradní matky, a tedy lidský faktor, jenž v současné době způsobuje nejednu komplikaci. Při transplantaci dělohy by otázka mateřství i otcovství byla řešena dle platné právní úpravy, tj. určení matky faktem samotného porodu a určení otce pomocí zákonných domněnek. V případě umělé dělohy, kdy by samotný porod vůbec nenastal, by byla nutností nová právní úprava. Například nepopíratelné určení rodičovství matky i otce obdobným souhlasem, jako je momentálně souhlas muže s umělým oplodněním ženy upravený v § 787 občanského zákoníku. Než však věda a medicína dospěje do tohoto bodu, je za současné právní úpravy velkým přínosem § 804 odst. 2 občanského zákoníku, díky němuž od 1. ledna 2014 odpadla překážka osvojení mezi rodiči a dětmi narozenými za pomoci náhradních matek.

To, kam se běžná praxe léčby neplodnosti vyvine a zda smíme využít vše, co umíme, je už spíše než otázka právní otázkou etickou, která závisí také na přijetí jednotlivých metod veřejností. Náhradní mateřství je dnes praktikovaný a vyhledávaný způsob umělého oplodnění. Přesná čísla, kolik dětí se narodí náhradním matkám, se neevidují, ale jako neoficiální údaj se uvádí zhruba 50 dětí ročně. Zaznamenala jsem však i údaj 250 dětí

¹⁶³ BOHUŠ, Otto. *Umělá děloha? Již brzy u vašeho ošetřujícího lékaře, vzkazuje vítězný film z AFO* [online] Hospodářské noviny, 23. dubna 2012 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-55563010-umela-deloha-jiz-brzy-u-vaseho-osetrujiciho-lekare-vzkazuje-vitezny-film-z-af0>>.

¹⁶⁴ ŠRAJBROVÁ, Markéta. *Dělohu transplantujeme jen ženám, které podstoupí i neověřenou metodu, říká lékař po první operaci* [online] Zpravy.aktualne.cz, 14. května 2016 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zeny-kterym-transplantujeme-delohu-musi-velmi-touzit-po-dite/r~37591d3619611e69966002590604f2e/?redirected=1493067803>>.

ročně¹⁶⁵, a to i přesto, že je to metoda kontroverzní a její odpůrci rozhodně nejsou názorová menšina¹⁶⁶.

¹⁶⁵ HRONOVÁ, Zuzana. *Odnosí cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v česku šedá zóna, říká autorka filmu* [online] Magazín.aktualne.cz, 15. listopadu 2016 [cit. 25. dubna 2017]. Dostupné na: <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/>>.

¹⁶⁶ FRYDRYCHOVÁ, Jana. *Etické aspekty náhradního mateřství z pohledu odborníků*. Diplomová práce. 2012, s. 32.

Seznam použité literatury

Monografie

1. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. et al. *Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.
2. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
3. GRUBB, Andrew. *Principles of Medical Law. Third edition*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 1205 s. ISBN 978-0-19-954440-0.
4. HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, ©1998. 398 s. Edice učebnic PrF; č. 376. ISBN 80-7239-192-5.
5. SCHWENZER, Ingeborg., DIMSEY, Mariel. *Model Family Code From a Global Perspective*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, 257 s. ISBN: 978-90-5095-590-4.
6. SHAH, Duru, RAY, Sudeshna. *Clinical Progress in Obstetrics and Gynecology*. 1. vydání. Jaypee Brothers Medical Publishers, 2013, 242 s. ISBN: 978-93-5090-444-2.
7. ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. 302 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8

Komentáře

1. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1349 s.
2. MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2016, 991 s.
3. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 732 s.

Odborné články

1. ATTL, Karel. Institut náhradní matky – ano, či ne? *Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 185-191. ISBN 9788073941086.

2. BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201. ISSN 1210-6410.
3. ERDÖSOVÁ, Andrea. Náhradné materstvo; právne a eticky, alebo nakoľko platí: Mater semper certa est, pater incertus. *Justičná revue*, 2014, roč. 66, č. 12, s. 1474-1493. ISSN 1210-6410.
4. FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce – nová právní úprava. *Právní fórum*, 2007, č. 4, s. 123-130. ISSN 1214-7966.
5. HADERKA, Jiří. K některým problémům konkurence paternitních domněnek. *Bulletin advokacie*, 1979, č. červen-září, s. 17 – 29. ISSN 1210-6348.
6. HADERKA, Jiří. Otázky mateřství a otcovství od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 9, s. 530-542. ISSN 1211-0825.
7. HADERKA, Jiří. Surogační mateřství. *Pravny obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917-934. ISSN 0032-6984
8. HADERKA, Jiří. Určování otcovství souhlasným prohlášením rodičů. *Socialistická zákonnost*, 1968, č. 2, s. 95-98. ISSN 0037-8305.
9. KALVACH, Mariana. Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství. *Zdravotnictví a právo*, 2009, roč. 13, č. 7 – 8, s. 14-18.
10. KONEČNÁ, Hana, KLŮFA, Jaroslav, DOSKOČIL, Ondřej, BUBLEOVÁ, Věduna. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*, 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 546-550.
11. KODRIKOVÁ, Zuzana. Matka vždycky jistá? *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 10, s. 13-14.
12. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732. ISSN 1210-6410.
13. MACH, Jan. Legislativní smršť ve zdravotnictví. *Zdravotnické fórum*, 2012, č. 6, s. 3 – 6. ISSN 1804-9664.
14. NOVÁK, Tomáš, PRŮCHOVÁ, Bohumila. Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 9-11.
15. PILKA, Ladislav a kol. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 144-147.
16. RADVANOVÁ, Senta. Kdo jsou rodiče dítěte – jen zdánlivě jednoduchá otázka. *Zdravotnictví a právo*, 1998, č. 5, s. 7-13.
17. RADVANOVÁ, Senta. Rodina jako zdroj statusových práv. *Správní právo*, 2003, č. 5 – 6, s. 250-256.

18. SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Institut matky hostitelky. *Zdravotnictví a právo*, 2009, roč. 13, č. 11, s. 6-9.
19. STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy. *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 4, s. 19-22.
20. STARÁ, Ivana. Právní a etická otázka pronájmu dělohy (2.). *Právo a rodina*, 2010, roč. 12, č. 5, s. 17-18.
21. ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52-57. ISSN 1210-6348.
22. VONDRÁČEK, Lubomír, VONDRÁČEK, Jan, DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. Pronájem dělohy – náhradní mateřství. *Zdravotnictví v České republice*, 2009, roč. 12, č. 3, s. 119-120.

Sborníky

1. CIRBUSOVÁ, Martina. Anonymita osvojení vs. Právo dítěte znát svůj původ. In KOTÁSEK, Josef. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 200 s.
2. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Práva putativního otce, aneb být či nebýt. In ŠMÍD, Ondřej. (ed). *Dny práva 2012*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013, 1343 s.

Elektronické zdroje

1. ŠESTÁK, Martin. *Kovářová s Juráskovou otevírají cestu náhradnímu mateřství* [online] Česká televize, 2. září 2009 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1387477-kovarova-s-juraskovou-oteviraji-cestu-nahradnimu-materstvi>>.
2. HÁTLOVÁ, Petra. *Náhradní matky porodily už i u nás desítky dětí* [online]. Právo, 10. července 2011 [cit. 12. února 2017]. Dostupné na <<http://nahradni-materstvi.webnode.cz/news/nahradni-matky-porodily-uz-i-u-nas-desitky-deti/>>.
3. Zpráva přednesená na Radě Evropy ve Štrasburku dne 26. 4. 2012 s názvem *Surrogate Motherhood: A Violation of Human Rights* [online]. [cit. 13. února 2017] Dostupné na <<http://www.ieb-eib.org/en/pdf/surrogacy-motherhood-icjl.pdf>>.
4. Bible kralická, Genesis 16:2, 1613. [online]. [cit. 14. února 2017] Dostupné na <<http://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=genesis#16>>.

5. ZAMYKALOVÁ, Lenka. *Kdo smí participovat na asistované reprodukci?* [online] Biograf, 2003, č. 31 [cit. 15. února 2017]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/clanek.php?id=3>>.
6. HRONOVÁ, Zuzana. *Odnosí cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v Česku šedá zóna, říká autorka filmu* [online]. Magazín Aktuálně.cz, 15. 11. 2016 [cit. 15. února 2017]. Dostupné na <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/?redirected=1487194317>>.
7. Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství. [online]. [cit. 16. února 2017]. Dostupné na <<http://www.vzd.cz/sites/default/files/003704.pdf>>.
8. Surrogacy Arrangements Act 1985 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49/contents>>.
9. Human Fertilisation and Embryology Act 1990 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>>.
10. Human Fertilisation and Embryology Act 2008 [online]. [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/1>>.
11. CHEUNG, Helier. *Surrogate babies: Where can you have them, and is it legal?* [online]. BBC.com, 6. srpna 2014 [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-28679020>>.
12. *In Re Baby M.* [online]. Casebrief.com [cit. 19. února 2017]. Dostupné na <<http://www.casebriefs.com/blog/law/family-law-keyed-to-weisberg/adoption-and-alternatives-to-adoption/in-re-baby-m/>>.
13. *Johnson vs. Calvert* [online]. Casebriefs.com [cit. 20. února 2017]. Dostupné na <<http://www.casebriefs.com/blog/law/health-law/health-law-keyed-to-furrow/reproduction-and-birth/johnson-v-calvert/>>.
14. *In Re Marriage of Moschetta.* Law.justia.com [online]. [cit. 19. února 2017]. Dostupné na <<http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/4th/25/1218.html>>.
15. ZEMAN, Milan. *Náhradní mateřství v novém občanském zákoníku – promarněná příležitost?* [online]. epravo.cz, 17. ledna 2013 [cit. 18. února 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-v-novem-obcanskem-zakoniku-promarnena-prilezitest-87962.html>>.
16. German Civil Code Full Text [online]. [cit. 22. dubna 2017] Dostupné na <<http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=615>>.

17. CECHL, Pavel. *Odhalte se! Anonymní dárcé spermatu dráždí poslance* [online] [cit. 23. dubna 2017]. Týden.cz, 22. března 2017. Dostupné na <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zdravotnictvi/odhalte-se-anonymni-darci-spermatu-drazdi-poslance_422626.html>.
18. HAMPLOVÁ, Ludmila. *Prolomit anonymitu dárců spermií a vajíček? Poškodí to neplodné páry, tvrdí lékaři* [online] Zdravotnickýdeník.cz, 21. února 2015 [cit. 23. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.zdravotnickýdeník.cz/2015/02/prolomit-anonymitu-darcu-spermii-a-vajicek-poskodi-to-neplodne-pary-tvrdi-lekari/>>.
19. CIKRT, Tomáš. *Útok na umělé oplodnění opět ve hře. Poslankyně Chalánková oprášila návrh, který sedm let spal* [online] Zdravotnickýdeník.cz, 28. února 2017 [cit. 23. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.zdravotnickýdeník.cz/2017/02/utok-na-umele-oplodneni-opet-ve-hre-poslankyne-chalankova-oprasila-navrh-ktery-sedm-let-spal/>>.
20. TOMANOVÁ, Eva. *Duši neprodám* [online] Česká televize, 22. listopadu 2016 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10656265220-dusi-neprodam/>>.
21. BOHUŠ, Otto. *Umělá děloha? Již brzy u vašeho ošetřujícího lékaře, vzkazuje vítězný film z AFO* [online] Hospodářské noviny, 23. dubna 2012 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<http://art.ihned.cz/film-a-televize/c1-55563010-umela-deloha-jiz-brzy-u-vaseho-osestrujiciho-lekare-vzkazuje-vitezny-film-z-af0>>.
22. ŠRAJBROVÁ, Markéta. *Dělohu transplantujeme jen ženám, které podstoupí i neověřenou metodu, říká lékař po první operaci* [online] Zpravy.aktualne.cz, 14. května 2016 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zeny-kterym-transplantujeme-delohu-musi-velmi-touzit-po-dite/r~37591d36196111e69966002590604f2e/?redirected=1493067803>>.
23. HRONOVÁ, Zuzana. *Odnosí cizí dítě, po porodu ho odevzdají. Náhradní matky jsou v česku šedá zóna, říká autorka filmu* [online] Magazin.aktualne.cz, 15. listopadu 2016 [cit. 25. dubna 2017]. Dostupné na: <<https://magazin.aktualne.cz/odnosi-cizi-dite-po-porodu-ho-odevzdaji-je-to-hrozne-tezky-m/r~77695462aa8511e6a222002590604f2e/>>.

Legislativní akty

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
7. Zákon č. 373/2001 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s.

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016

Kvalifikační práce

1. FRYDRYCHOVÁ, Jana. *Etické aspekty náhradního mateřství z pohledu odborníků*. 2012. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Pavla Andrysová, 70 s.
2. HAVELKOVÁ, Marcela. *Právní aspekty asistované reprodukce*. 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra občanského práva. Vedoucí práce Milana Hrušáková, 60 s.
3. ŠTENCLOVÁ Barbara. *Právně etické otázky náhradního mateřství*. 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Vedoucí práce Tatiana Machalová, 77 s.

Abstrakt

Diplomová práce zpracovává téma náhradního mateřství v souvislosti s právním postavením takto narozených dětí. Důraz je kladen především na určování statusových práv všech účastníků procesu umělého oplodnění a na právo dítěte znát svůj původ. Práce se skládá z pěti kapitol, přičemž v první kapitole jsou vymezeny základní pojmy související s náhradním mateřstvím. Druhá kapitola se věnuje právní úpravě v České republice. Určování statusových práv se popisuje ve třetí kapitole. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na surrogátní smlouvu a pátá kapitola se zabývá právem dítěte znát svůj původ.

Klíčová slova

náhradní mateřství, náhradní matka, objednatelský pár, určování rodičovství, osvojení, surrogátní smlouva, právo dítěte znát svůj původ

Abstract

This diploma thesis deals with the surrogate motherhood from the point of view of the legal regime governing position of children born through surrogacy. The thesis puts emphasis on the determination of family status of all the participants in artificial insemination and the children's right to know their origin. The diploma thesis is composed out of five chapters, the first chapter deals with basic terms related to surrogate motherhood. The second chapter is focused on Czech Republic's legislation. Proces of determination of family status is described in the chapter three. The fourth chapter is focused on surrogacy agreement and the fifth chapter deals with the children's right to know their origin.

Key words

surrogate motherhood, surrogate mother, intended parents, family status determination, adoption, surrogate agreement, children's right to know their origin